

Heemskerk

Staatssecretaris **Heemskerk**: Oké. Ik deed slechts een poging om een belangrijk debat iets luchtiger af te sluiten.

De **voorzitter**: Ik dank de staatssecretaris voor de compacte beantwoording van de vragen in tweede termijn. Ik zie dat mevrouw Sylvester nog even het woord wil.

Mevrouw **Sylvester** (PvdA): Ik dacht dat de staatssecretaris nog niet klaar was met de beantwoording.

De **voorzitter**: De staatssecretaris zou inderdaad nog op de motie reageren.

Staatssecretaris **Heemskerk**: Met de verhouding tussen markt en overheid en de rol die het ministerie van Economische Zaken daarin heeft, zijn wij iedere dag bezig. Wat doet het kabinet wel en wat niet? Wat laat je aan de partijen over? Wanneer corrigeer je? Daarover hebben wij een zeer grondig rapport opgesteld. Dat is uitgebreid met de Tweede Kamer besproken. Dit is echter een mooie kans om dat onderzoeksrapport, dat overigens niet zo dik zal worden als de vorige keer, op een geschikt moment en met een actualisatie aan de Eerste Kamer te doen toekomen. Ik zie uit naar een debat hierover. Ik zie de motie dus als ondersteuning van het beleid en voer haar graag uit.

De **voorzitter**: Ik kom tot afhandeling van het wetsvoorstel. Ik zie dat er behoefte is aan stemming. De stemming zal volgende week plaatsvinden, inclusief de stemming over de motie.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

Voorzitter: Timmerman-Buck

Aan de orde is de voortzetting van het **Europadebat** in het kader van de behandeling van **de brief van de minister en staatssecretaris van Buitenlandse Zaken met de Staat van de Europese Unie 2008-2009 (31702, nr. 1), de bijlagen bij de Staat van de Europese Unie 2008-2009 (31702, nr. 2), het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Buitenlandse Zaken (V) voor het jaar 2009 (31700-V) en het wetsvoorstel Wijziging van de begrotingsstaten van het Ministerie van Buitenlandse Zaken (V) voor het jaar 2008 (wijziging samenhangende met de Najaarsnota) (31792-V).**

□

Mevrouw **Broekers-Knol** (VVD): Voorzitter. Ik dank de minister en de staatssecretaris voor de beantwoording. De minister is helemaal losgegaan en heeft ons anderhalf uur onderhouden met een zeer bevlogen betoog. Soms had ik echter het idee dat hij de bijdrage van de heer Van der Linden al kende. Ik had namelijk bijna het idee dat hij de nog aan te kondigen motie al had behandeld. Dat zal echter wel een vergissing zijn.

Voorzitter. Wij hebben duidelijk gezegd: wij willen geen versoepeling van de toelatingscriteria. Kroatië moet daar dus volledig aan voldoen. Ik ben blij om te horen dat de

minister dat van harte steunt. Daar houden wij hem aan. Het is heel duidelijk gebleken dat het kabinet dat standpunt deelt.

Dan kom ik op het Oostelijk Partnerschap. Ik heb in mijn eerste termijn opgemerkt dat het belangrijk is om te letten op wat Bernard Kouchner namens de Fransen heeft gezegd, namelijk dat Rusland en Turkije daarbij moeten worden betrokken, althans voor zover dat aan de orde is. Ik heb de minister horen zeggen dat Rusland en Turkije op projectbasis daarbij worden betrokken. Wat bedoelt hij daar precies mee? Dat is mij niet helemaal duidelijk. Wat betreft Belarus heeft de minister gezegd dat daar haken en ogen aankleven. Dat klopt. Mijn vraag was echter of die er niet zijn bij Armenië, Azerbeidzjan en Moldavië. Het lijkt immers net alsof dat lelieblanke landen zijn. Is dat inderdaad het geval?

Dan heb ik nog een aantal vragen aan de staatssecretaris. De staatssecretaris heeft gezegd dat de intergouvernementele benadering nu nodig is met deze crisis. Dat zijn wij helemaal met hem eens. De staatssecretaris heeft echter ook gezegd dat de grote landen denken: dit smaakt naar meer. Ik heb begrepen van de staatssecretaris dat hij vindt dat na de crisis het evenwicht, of de balans, weer moet teruggaan naar communautair, vanwege de bescherming van de kleinere lidstaten. Onder het Verdrag van Lissabon is er een juiste balans tussen de instellingen, maar er moet een sterke voorzitter van de Europese Raad komen, een sterke voorzitter van de Europese Commissie en een sterke Hoge Vertegenwoordiger, zo heeft de staatssecretaris gezegd. Dat is prima, mits het ook verstandige lieden zijn, want "sterk" wil niet altijd zeggen dat zij verstandig zijn. Werkt het kabinet er samen met de Benelux en andere kleinere lidstaten aan om dat ideale, verstandige trio daar ook te krijgen, tegen de tijd dat het Verdrag van Lissabon – hopelijk – is geratificeerd?

Dan kom ik op Frontex. De staatssecretaris heeft gezegd: je kunt de hekken nog zo hoog maken, maar mensen die het ellendig hebben, blijven komen, zo heb ik zijn woorden vrij vertaald. Wij constateren dat de zuidelijke lidstaten overbelast zijn door de grote stroom van illegale immigranten. Naar aanleiding van het rapport uit het Verenigd Koninkrijk dat ik aanhaalde, is de verwachting dat er nog veel meer illegale immigranten zullen komen. Het is heel belangrijk dat wij hulp aan Afrika verlenen; Nederland blaast wat betreft de ontwikkelingssamenwerking zijn partij in de wereld heel goed mee. Het ging mij echter specifiek om het volgende. Is er wel een fregat operationeel? Daar had ik nog geen antwoord op gekregen.

Ook over het volgende had ik een vraag gesteld. Is na 3,5 jaar de bevoegdheidsverdeling tussen Frontex en de lidstaten duidelijk, ja of nee? Als dat nu immers nog niet duidelijk is, dan is het een zorgelijk geheel. Hoe je het namelijk ook wendt of keert, Frontex moet daar goed kunnen opereren.

Ik kom te spreken over het derde energie-liberaliseringspakket. Hierover bestaat een klein misverstand. Nederland kent de splitsing tussen het netwerk en de producenten, maar Duitsland en Frankrijk willen de zogeheten "derde weg", die inhoudt dat de elektriciteitsbedrijven ook netwerkbeheerder kunnen zijn, mits zij een gescheiden boekhouding hebben. Dat is toch iets anders dan splitsing, want er is wel sprake van splitsing, maar alleen met een administratieve component. Bij de top op 19 en 20 maart is het de bedoeling

Broekers-Knol

dat het Europees Parlement en de Raad van Ministers overeenstemming bereiken over dit punt. Het Europees Parlement wil per se de splitsing en de Raad van Ministers kiest samen met Duitsland en Frankrijk voor die "derde weg", zoals blijkt uit de media. De gescheiden boekhouding kan tot veel problemen leiden, omdat het een papieren administratie met allerlei haken en ogen betreft. Wij hebben gewaarschuwd dat wij ervoor moeten zorgen dat er geen netwerkcrisis komt. Ik wil van de staatssecretaris horen hoe dit zit, omdat Nederland de splitsing kent, maar dat betreft een echte splitsing, en geen administratieve.

De staatssecretaris heeft in heel hoog tempo de vragen beantwoord, maar wij willen nog een aantal vragen over de Europese toezichthouder en het rapport van de commissie-De Larosière beantwoord hebben. Is deze commissie met een bepaalde boodschap op pad gestuurd, of heeft zij opgeschreven wat zij in de hoofdsteden te horen gekregen? Kan de regering aangeven hoe de voorstellen van de commissie zich verhouden tot de ideeën van de president van de Europese Centrale Bank, de heer Trichet, die nadrukkelijk heeft gewezen op de mogelijkheid dat de ECB een rol van betekenis zou kunnen spelen in het toezicht op de financiële sector? Ik heb vervolgens gevraagd: wat is nu de opvatting van de Nederlandse regering over een Europese toezichthouder, met de kennis achteraf van de oorzaken van de financiële crisis?

Tot slot. Ik heb gesproken over de 800 mld. die door West-Europa aan Oost-Europa is uitgeleend en over de opmerkingen die de minister-president daarover heeft gemaakt. Hij heeft gezegd: er wordt geen speciale hulp verstrekt, want er is al voldoende in de Oost-Europese landen geïnvesteerd; het is toch mooi dat zij lid hebben kunnen worden van de EU. Dit betreft overigens mijn vertaling van de tekst van de minister-president. Wij moeten vaststellen dat de waarde van de munteenheden van de betreffende landen enorm is gekelderd. Het probleem is dat de landen in Euro's moeten terugbetalen. Als die landen daartoe niet in staat zijn, dan dreigen zij om te vallen. Als zij omvallen, dan vallen de banken die de 800 mld. hebben uitgeleend ook om, omdat zij hun geld niet terugkrijgen. Dan is sprake van een crisis met een forse omvang! Ik pleit helemaal niet voor een blanco cheque aan hulp, maar wel voor een genuanceerdere benadering dan die van de minister-president. Naar de mening van mijn fractie zou dit onderwerp toch opnieuw moeten worden besproken op de top van 19 en 20 maart. Nogmaals, als het fout loopt, dan zijn wij echt in de aap gelogerd.

De heer **Van der Linden** (CDA): Mevrouw de voorzitter. Ik dank de bewindslieden voor hun uitvoerige beantwoording, voor de kennis van zaken en vooral voor hun motivatie en de drive die in hun beantwoording zit. Het is belangrijk dat, zeker naar de Europese verkiezingen toe, bewindslieden die voor deze portefeuilles verantwoordelijk zijn, laten zien dat zij een visie hebben, engagement tonen en mensen weten te overtuigen. Het gaat immers om de burgers.

Ik ben blij dat de minister nog eens heeft toegelicht dat de bilaterale ruimte vooral betrekking heeft op relaties met landen zoals Australië, Nieuw-Zeeland en dat het eigenlijk niet de bedoeling is om die bilaterale ruimte

binnen de Europese Unie te benutten. Het gemeenschappelijke beleid kan immers in de knel komen wanneer ieder land zijn eigen bilaterale ruimte benut.

Wat is de stand van zaken met betrekking tot het Handvest voor duurzaam economisch handelen? Is dit verder onderwerp van gesprek? Komt het op de G20 aan de orde? Immers, juist daarin komt samen waar de Europese Unie voor staat: een geweldige uitdaging en tegelijkertijd de kansen die deze kredietcrisis biedt. Ik heb begrepen van de top in Berlijn dat in dit handvest die uitdagingen en kansen met een nieuwe visie op de toekomst worden gecombineerd.

Ik zeg de minister dank voor het feit dat hij de Raad van Europa zo centraal stelt. Ik wil overigens niet dat wij de Raad van Europa en het Hof in het zonnetje zetten, want daar zijn wij niet voor. Wij moeten echter staan voor de opvattingen, de doelstellingen en de missie van de Raad van Europa. In Europa kunnen wij immers geen stabiliteit, vrede en welvaart bevorderen als de basiselementen – die juist de Raad van Europa uitdraagt voor Europa als geheel, namelijk mensenrechten, rechtsstaat, democratie, sociale cohesie en culturele pluriformiteit – niet in de samenleving worden uitgedragen en wortel schieten. Ik kan uit eigen ervaring verzekeren dat toen middelbare scholieren van veel middelbare scholen uit mijn eigen provincie daar waren, zij een groot engagement mee naar huis namen. Het is dus niet zo dat wij mensen niet kunnen overtuigen en de boodschap niet kunnen overdragen. Daarom wil ik dat het 50-jarig bestaan van het Hof en het 60-jarig bestaan van de Raad van Europa wordt aangegrepen om nog een keer heel nadrukkelijk die boodschap en missie uit te dragen, en niet alleen door de regering, maar ook door anderen.

Voorzitter. Ik heb daarom de eer, u een motie te overhandigen die Kamerbreed wordt gedragen.

Motie

De **voorzitter**: Door de leden Van der Linden, Broekers-Knol, Eigeman, Peters, Strik, Engels, Kuiper, Ten Hoeve, Koffeman en Yildirim wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat in 2009 de Raad van Europa zijn 60-jarig bestaan viert en het Europees Hof voor de Rechten van de Mens zijn 50-jarig bestaan;

overwegende dat deze pan-Europese instellingen grote betekenis hebben voor de waarborging en bevordering van democratie, mensenrechten en de rechtsstaat op het Europese continent;

overwegende dat de Kamer grote waarde hecht aan een spoedige toetreding van de Europese Unie tot het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens;

overwegende dat de Kamer een structurele oplossing voor het budgettaire probleem van een bij de ontwikkeling van de Raad van Europa achterblijvende financiering noodzakelijk acht;

Van der Linden

overwegende dat de Nederlandse regering het mensenrechtenbeleid als een van de uitgangspunten heeft genomen voor haar buitenlands beleid;

constaterende dat Nederland achterblijft bij het ratificeren van belangrijke conventies en bijbehorende protocollen van de Raad van Europa;

verzoekt de regering, dit ratificatieproces van de Raad van Europa prioriteit te geven en de Kamer daarover nader te informeren;

verzoekt de regering, op Europees niveau aan de orde te stellen dat de Europese Unie ook financieel dient bij te dragen aan het functioneren van de Raad van Europa en het Hof voor de Rechten van de Mens;

verzoekt de regering voorts, in het kader van de viering van het 60-jarig bestaan van de Raad van Europa en het 50-jarig bestaan van het Hof van de Rechten van de Mens, het bewustzijn van het belang van mensenrechten, democratie en rechtsstaat, met name ook bij jongere generaties, zowel qua intensiteit als omvang, te versterken door bijvoorbeeld activiteiten te ontplooiën (mede) in samenwerking met bijvoorbeeld scholen, universiteiten, non-gouvernementele organisaties, de Europese Unie en de Raad van Europa,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt letter A (31702).

De heer **Van der Linden** (CDA): Tot slot kom ik te spreken over het Verdrag van Lissabon. Ik wil met name uiteengezet hebben, op welke wijze de regering wil dat de voorzitter van de Europese Commissie benoemd wordt, omdat hier grote onduidelijkheid over bestaat. Sarkozy wil dat de voorzitter na het Ierse referendum wordt benoemd. Het Europees Parlement daarentegen zit op de lijn dat deze verkiezing volgens de regels van het Verdrag van Lissabon zou moeten plaatsvinden. Wij hechten aan een politieke, democratische legitimatie van de nieuwe voorzitter van de Europese Commissie overeenkomstig de spelregels die in het Lissabonverdrag zijn vastgelegd. Ik begrijp dat dit juridisch niet kan, maar daaromtrent heeft de commissie-Dehaene heel belangrijke praktische handreikingen gedaan. Het lijkt mij heel goed als de regering met name op dat punt de commissie-Dehaene blijft volgen en ondersteunen.

Tot slot vraag ik de minister of hij nog wil ingaan op de vraag hoe het staat met de invulling van het mandaat van de nieuwe voorzitter van de raad en de hoge commissaris, lees de minister van Buitenlandse Zaken van de Europese Unie.

De heer **Peters** (SP): Voorzitter. Ook mijn dank aan de minister en de staatssecretaris voor hun deelname aan dit debat. Ik dank speciaal de minister voor het feit dat hij mij uitgelegd heeft wat de staatssecretaris in Le Monde heeft bedoeld. Daar heeft hij woorden voor gebruikt als "een mond" en dat is dus heel duidelijk. Ik dank hem daarvoor.

Er is in dit debat heel veel aangeraakt. Wij hebben het over van alles en nog wat gehad. Ik heb het zelf

uitgebreid gehad over de Algemene Rekenkamer en de Europese Rekenkamer. Per saldo hebben wij echter nog niet zo veel aangepakt als wij hadden kunnen doen. Het is eigenlijk toch een verantwoordelijkheid van deze Kamer dat wij het initiatief op een betere manier hadden moeten verwoorden of hadden moeten nemen. Er zijn veel vragen gesteld over diverse onderwerpen en er zijn niet zo veel vragen beantwoord. Ik denk dat dit ook lag aan het feit dat de tijdverdeling tussen de twee bewindslieden niet de optimale vorm had die zij had kunnen hebben. Ik verzoek de regering om de ambtenaren nog maar eens aan te kijken en hen te laten inventariseren wat er nog gedaan kan worden, zodat wij de open vragen in tweede termijn beantwoord krijgen.

Ik heb wat specifieke vragen gesteld. Ik heb gezegd dat de Commissie geen plan B had toen de crisis zich voordeed. Men had alleen maar een aantal regels zoals over deregulering en dergelijke. Ik heb gevraagd wat de Commissie als plan B had kunnen hanteren, naar de mening van de bewindslieden, voor het geval het fout zou gaan zoals het fout is gegaan. Ik heb voorts een specifieke vraag gesteld over ontwikkelingshulp passend bij de EU, zoals bijvoorbeeld het ontwikkelen van een interne markt in zuidelijk West-Afrika en West-Afrika überhaupt. Ik heb over de Algemene Rekenkamer en de Europese Rekenkamer specifiek gevraagd of er een mogelijkheid is om concreet uitvoering te geven aan de motie die aan de overkant is ingediend. Verder had ik heel veel vragen gesteld over de crisis. Die kunnen in tweede termijn misschien beantwoord worden.

Ik wil inventariseren wat wel op duidelijke wijze is beantwoord. Er is een toezegging gedaan dat wij een initiatief kunnen nemen om opnieuw te praten over de NAVO en de vorm die de NAVO moet krijgen in de toekomst. Ik ben voorts dankbaar voor de toezegging dat er een stofkam gehaald gaat worden over de conventies en bijbehorende protocollen voor wat betreft de activiteiten van Nederland en de vraag in hoeverre men daarin nog een inhaalmanoeuvre zou kunnen doen, op basis van de stofkammethode.

Verder heb ik de diepe behoefte om een soort prijs uit te reiken, en dat wil ik doen aan collega Kuiper. Hij heeft toch wel bijzonder belangrijke woorden gesproken. Misschien dat hij ze dadelijk gaat herhalen. Ik zal dat in ieder geval wel doen, omdat ik ze zo belangrijk vind, evenals de reactie die daarop kwam van de minister en van ons allemaal. Als ik vrij verwoord wat ik mij kan herinneren, dan heeft hij gezegd: na de val van de Berlijnse muur zijn wij twintig jaar op een neoliberaal dwaalspoor gekomen. Dat moeten wij erkennen en dat heeft consequenties. Ik hoor straks wel of dit was wat hij zei. Ik vond het zeer belangrijk en verleen collega Kuiper daarvoor de prijs van dit debat. De minister antwoordde daarop eigenlijk op dezelfde wijze: het ongebreidelde kapitalisme is aan zijn grenzen gekomen. Dat betekent een bevestiging. Omdat er geen directe reactie was van de Kamer, neem ik aan dat er behoorlijke instemming van de collega's is. Dat is dan een vertrekpunt voor een totaal nieuwe ontwikkeling, laat ik het maar zo noemen.

Dat zijn de onderwerpen die ik vandaag wilde inbrengen.

De heer **Eigeman** (PvdA): Voorzitter. Ook ik dank de bewindslieden voor de beantwoording van onze vragen.

Eigeman

De antwoorden waren misschien niet altijd compleet, maar ik hoorde wel de nodige commitment, energie en visie. Wij hebben ook wel heel veel vragen gesteld, en dit is toch een debat dat op hoofdlijnen gevoerd moet worden, naar mijn idee. Het commitment van de bewindslieden heeft niet geleden onder het twitteren. Ik ben begonnen met een typering van de crisis en ik heb daarbij aangehaald dat er voor iedere crisis een uitweg is. In de wijze van beantwoorden heb ik dat zoeken naar uitwegen ook gezien. Soms had ik weleens het gevoel – met name toen collega Koffeman sprak – dat de eve of destruction er weer was, een prachtig nummer uit de jaren zestig waar ik nog iedere keer van kan genieten, maar waar ik mij niet bij wens neer te leggen. Dat sprak ook uit de taal van de bewindslieden.

Ik miste nog een antwoord op de vragen die over De Larosière zijn gesteld. Misschien dat de bewindslieden daar nog op in willen gaan. Het hoeft niet helemaal uitgespit te worden, maar het kan nog wel iets uitgesproken. Ik was blij met de antwoorden over het uitbreidingsperspectief die de minister heeft gegeven, net zo blij als de VVD-fractie, maar misschien toch vanwege een ander accent. Ik vind het heel goed dat de minister in termen van perspectief erover gesproken heeft. Hij heeft bevestigd dat ons uitgangspunt Europa als waardegemeenschap is, dat moet bijdragen aan stabiliteit en vrede. Daarop beoordelen wij onze uitbreidingsambitie. Dan is er voor de Balkan perspectief, dan is er voor Turkije perspectief, maar er zal wel aan voorwaarden voldaan moeten worden. Daar ben ik het volstrekt mee eens. Die voorwaarden zijn afgewogen tegen wat ik maar even heel makkelijk “de waarde-gemeenschap” noem en de bestuurlijke vorm die wij daaraan willen geven. Dat betekent ook steun bij preaccessie en dat hangt samen met het perspectief. Dank voor dat antwoord, wellicht ook die toezegging, dat weet ik niet, maar ik ben in ieder geval blij met de geest waarin er gesproken is. Dat is hard werken van twee kanten, niet alleen voor die landen, maar ook voor ons.

Op dat punt ga ik nog even in op wat de staatssecretaris “een detail” noemde. Gereguleerd komt wel vaak neer op details. Ik vind het goed dat gepoogd is om Matra te vereenvoudigen en dat daarom de aanpak LOGO East eruit gehaald is. Ik denk ook dat het niet verkeerd is dat projecten met elkaar kunnen concurreren, maar je moet geen appels met peren vergelijken. Het moet gaan om de inhoud. Hoe versterken wij op lokaal en op regionaal niveau in transitielanden dingen zoals integriteit? Wat doen wij aan lokale democratie daar? Dat kan men niet altijd laten concurreren met beter onderwijs of betere gezondheidszorg. Je moet beide thema's een kans geven. Ik heb overigens de woorden van de staatssecretaris zo begrepen dat de inhoud van die programma's in principe niet wordt aangetast. Ik hoor daar zo meteen graag nog wat over. Ik vraag daar in ieder geval ook wat de uitwerking van de nieuwe regel betreft, aandacht voor.

Mijn volgende punt betreft Israël, met name Israël en de EU. Ik heb er geen behoefte aan om hier de hele discussie over de Gazastrook en over wat er is gebeurd in rond de kerstdagen opnieuw te doen. De vraag is wat wij in 2009 – verschillende mensen hebben geconstateerd dat dit een belangrijk jaar is – kunnen bereiken. Het uitgangspunt is dat het bestaansrecht van de staat Israël niet aan de orde is. De tweestatenbenadering past daar absoluut bij. De minister heeft gezegd dat Israël wordt

aangesproken, maar dat de intensivering gewoon doorgaat. Naar dat “gewoon doorgaan” moeten wij eens goed kijken. De EU-raad heeft keer op keer benadrukt dat de bezetting en annexatie door Israël van Palestijns gebied in strijd zijn met de regels van het internationale recht. Ik vind dat Israël daar op mag worden aangesproken. Ik neem aan dat de minister het eens is met die uitspraak van de EU-raad en met het gegeven dat een permanente schending van de mensenrechten aan de orde is. Ik vind dat wij Israël daarop mogen aanspreken.

Ik heb er geen behoefte aan om op dit moment te zeggen dat er geen sprake mag zijn van intensivering. Ik vind dat wij een stevige dialoog moeten voeren. Als Israël niet wenst mee te doen aan afspraken over het opheffen van de annexatie en het terugdringen van het aantal nederzettingen, hebben wij een probleem. Ik snap dat er voorzichtig moet worden geopereerd. Ik snap dat de minister voorzichtig wil zijn met uitspraken over voorwaarden in dat intensiveringsproces en dat hij zijn positie wil behouden om invloed te kunnen uitoefenen op de Israëlische verhoudingen, de politieke verhoudingen. Dat begrijp ik en daar heb ik ook respect voor. Ik vind wel dat wij helder moeten zijn. Als Europa het internationale recht wenst te dienen, moeten het niet met twee maten meten. Dan zal Israël net zo gemeten worden als andere landen. Onze houding jegens de transitielanden is: mensen, u mag meedoen in Europa, maar u moet wel aan bepaalde eisen doen wat betreft de democratische rechtsstaat, vrijheid van meningsuiting en minderheidsgroepen. Dat betekent dat partners als Israël op dezelfde wijze moeten worden behandeld.

Mijn laatste punt heeft betrekking op het Verdrag van Lissabon, met name de institutionele verhouding binnen de huidige Unie en die van de toekomst. Ik denk dat met het woord “balans” heel veel is gezegd. De heer Kuiper heeft heel mooie dingen gezegd over de politieke gemeenschap. Daar moeten wij nog maar eens verder over discussiëren, maar niet op dit tijdstip. Bij die politieke gemeenschappen en de vertaling daarvan in instituten hoort volgens mij ook een heel belangrijke waarde in de Europese democratie, of misschien wel in de westerse democratie, namelijk het pluralisme, het verschil van opvatting dat je kunt en mag hebben. Wat de minister heeft gezegd toen het over de rechten van homo's ging, hoort daarbij. Ik vond wat hij op dat punt naar voren bracht uitermate bewonderenswaardig. In Europa als politieke gemeenschap, als verzameling van gemeenschappen en politieke culturen, moeten wij dat hoog willen houden.

De **voorzitter**: Ik vraag de leden via de voorzitter te spreken. Er worden mij in de loop van de dag zoveel opvattingen en bemerkingen toegedicht, dat het onderhand een ondragelijk bestaan wordt voor mij. Spreek u dus weer via de voorzitter.

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): Voorzitter, dank voor deze termijn. Ik dank de bewindslieden voor de antwoorden, voor zover ik die heb gekregen. Ik dank ze alvast voor de antwoorden die ik ongetwijfeld nog ga krijgen in de tweede termijn. Beide bewindslieden zijn buitengewoon betrokken bij de Europese Unie.

Mijnheer Timmermans, wilt u alstublieft uw ergernis enigszins in toom houden. Ik was zojuist ook geërgerd. Ik

Strik

heb van u praktisch geen antwoorden gekregen. Deze opmerking is niet cynisch bedoeld. Ik hoop dat ik straks antwoorden ga krijgen. Ik zie deze als het uitspreken van vertrouwen dat ik die antwoorden ook ga krijgen.

Ik vind de bewindslieden betrokken bij de EU en dat siert ze. Een groot punt in mijn betoog was dat Europa een probleem heeft in Nederland. Wij kunnen niet zonder de EU. Het is echter niet alleen dat. De EU heeft ook een grote rol gespeeld bij de democratisering, de hervormingen, in de nieuwe lidstaten en ook in de oudere lidstaten. Daarnaast heeft zij een grote rol gespeeld bij de grensoverschrijdende problemen die wij alleen maar in EU-verband kunnen aanpakken. Ik onderschrijf dus absoluut de betrokkenheid van de bewindslieden bij de EU.

Bij de neecampagne heeft de regering het in mijn ogen niet goed gedaan. Het is niet gelukt om overtuigend voor het voetlicht te brengen wat de rol van de EU in Nederland kan zijn en dat gaat mij aan het hart. Ik vind dat de regering erna niet voldoende de kans heeft gegrepen om dit te herstellen. Zij heeft wel haar best gedaan in de zin van voorlichting. Ik heb allerlei inspanningen gezien. De eurosceptis is echter nog steeds behoorlijk aanwezig in Nederland. Ik ben heel erg benieuwd wat dat gaat betekenen voor de verkiezingen.

De Europese Unie moet goed voor het voetlicht worden gebracht. Niet alleen de regering moet dat doen, maar ook andere politici en allerlei andere overheden in Nederland. De regering heeft er echter een belangrijke rol in. Dat betekent naar mijn idee dat zij niet opportunistisch met Europa moet omgaan. Daar kwamen mijn zorgen vandaan. Als je je committeert aan harmonisatie op bepaalde terreinen – ik noem energie, asiel, interne markt en gelijke behandeling – moet je niet op de rem trappen als je je nationale regels daarvoor moet aanpassen, maar onderhandel je constructief. Als je een richtlijn hebt vastgesteld, ga je die loyaal uitvoeren. Als je draagvlak in het land wilt hebben, neem je het parlement serieus en informeer je het correct en snel. Je achter Brussel verschuilen, is sowieso taboe. Dus steek je nek uit in Nederland voor Europa en ben je gewoon niet bang voor mensen die bang zijn voor Europa.

De heer Van der Linden heeft over de Raad van Europa gesproken en minister Verhagen heeft uitgebreid geantwoord op zijn vragen. Naar aanleiding daarvan dat ik dat het wellicht goed is dat wij als nationaal parlement ook met de Europese parlementariërs gaan praten. Zij hebben immers een belangrijke rol wat betreft de begroting van de EU. Wie weet kunnen we hen er wel van overtuigen, zeker met het Verdrag van Lissabon als argument, om daar als EU ook een bijdrage aan te leveren.

Ik wil de minister bedanken voor zijn beantwoording over Israël. Blijkbaar blijven wij van mening verschillen. Ik constateer nu dat de minister geen conditionaliteit wil verbinden aan intensivering. Ik had dat bijna een jaar geleden anders begrepen, maar het is mij nu duidelijk geworden. Ik vraag mij af waarom dat zo is. Naar mijn idee geef je eigenlijk een drukmiddel weg dat je hebt in de mensenrechtenpolitiek als je het intensiveren van betrekkingen niet als beloning wilt gebruiken voor goed gedrag van de andere partner. Je hoeft intensivering niet alleen als sanctie te gebruiken. Je kunt die intensivering natuurlijk ook op een constructieve manier heel erg goed inzetten. De minister zegt dat intensivering nu helpt om de invloed te vergroten. Kan hij dan aangeven in

hoeverre het associatieakkoord, wat ook al een samenwerkingsverband is, een positief effect heeft gehad op de stappen die Israël heeft gezet in het Annapolisproces?

Ten aanzien van Wit-Rusland zegt de minister heel duidelijk dat hij wil opschorten omdat hij vindt dat dit land eerst aan een aantal voorwaarden moet voldoen. Dat is een heel andere benadering en daar zou ik graag toch nog een toelichting op willen. Wat betreft Hamas zou immers net zo goed kunnen worden gezegd dat je juist betrekkingen moet aangaan met die organisatie, omdat je op die manier invloed kunt uitoefenen op de houding van de regering en de stappen die zij zet. Ik proef nog altijd een soort dubbele standaard. Ik heb ook gevraagd naar de antwoorden op Kamervragen van een aantal jaren geleden waarin de regering aangaf dat zij de uitsluiting van terroristische groepen rechtvaardig vindt als dat bijdraagt aan het vredesproces. Ik ben heel benieuwd hoe de huidige regering daar nu naar kijkt. Ik heb ook gevraagd of er ooit onderzoek is gedaan naar de doelmatigheid van die zwarte lijsten. Zijn alle bedoelde en onbedoelde effecten in een evaluatie betrokken en, zo ja, wat is de uitkomst ervan? Als dat niet is gebeurd, is het dan niet zinvol om dat een keer te doen?

Er staan nog wat van mijn vragen over de Europese toezichthouder open. Wat vindt de regering daarvan? Denkt zij dat die voldoende vergaand is om de fiasco's die wij recentelijk hebben moeten constateren voortaan tegen te gaan? Ik heb ook gevraagd naar de inzet van de Nederlandse regering ten aanzien van het verbinden van voorwaarden aan de financiële injecties die op de komende Raad worden besproken met betrekking tot verduurzaming en vergroening. Ik heb het idee dat dit een kans bij uitstek is om die twee crises met elkaar te verbinden. Ik heb ook een vraag gesteld over de eurozone. Hoe kun je die nu het best besturen? Wat vindt de regering van de ideeën van Verhofstadt en Sarkozy? Maken die eventueel kans in een soort versterkte samenwerking? Zou dat zinvol zijn? Ik heb ook een vraag gesteld over het vervolg van de Lissabonstrategie. Wil de regering in dat kader pleiten voor een verdere vergroening van de doelstellingen voor de toekomst? Ik heb ook een vraag gesteld over het Stabiliteitspact. De staatssecretaris stelde dat de Raad gaat beoordelen of lidstaten met de juiste plannen komen, maar wat zijn de criteria aan de hand waarvan de Raad een en ander toetst? Wordt daarbij ook de Lissabonstrategie meegenomen, in die zin dat het echt moet gaan om verbetering van de arbeidsparticipatie en de verduurzaming van de economie? Ook dat zie ik als een kans bij uitstek om de economische ontwikkeling in de lidstaten met een groot tekort te stimuleren in een duurzame richting.

De staatssecretaris gaf aan dat hij het niet uitvoeren van Dublin II op geen enkele manier wil ondersteunen. Wij hebben daar vragen over gesteld. Ik ben benieuwd wat de regering er nog meer over gaat zeggen. Stel dat een Zuid-Europese lidstaat of welke lidstaat dan ook zich niet houdt aan het Vluchtelingenverdrag door bijvoorbeeld asielzoekers geen toegang te verlenen tot de asielprocedure of door ze voorbarig terug te sturen. Als Nederland deze mensen dan terugstuurt naar Griekenland, is Nederland mede verantwoordelijk. Het Europees Hof voor de rechten van de mens heeft daar al een aantal uitspraken over gedaan. Die maken dit glashelder. Het gaat niet alleen om solidariteit met de lidstaten, maar ook om naleven van de verplichtingen die wij zijn aangegaan in het kader van het Vluchtelingenverdrag.

Strik

Ik heb ook nog vragen gesteld over het beleid ten aanzien van de ontwikkelingslanden. Wat is de Nederlandse inzet op de komende Doharonde waar het gaat over de mogelijkheid die ontwikkelingslanden moeten houden om hun eigen markt te beschermen, ondanks de liberalisering en de toegang die zij krijgen tot onze markten? Wat zijn de budgetten voor klimaatadaptatie in de ontwikkelingslanden en hoe staat het met de verdeling ervan? In hoeverre hebben de westerse landen daar al afspraken over gemaakt?

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Voorzitter. Ik dank de SP-fractie en collega Peters. Ik wist niet dat de SP prijzen in de aanbidding had tijdens debatten. Ik weet uit huiselijke kring dat, als er over prijzen wordt begonnen, je altijd erg moet oppassen, want dan komen de huiselijke ondeugden meestal ook boven water. In dit geval zie ik het als een blijk van waardering, als een uiting van het feit dat wij in de Kamer een cultuur hebben waarbij elkaar kunnen waarderen over partijgrenzen heen. Dat is iets dat mij dierbaar is.

Ik dank de bewindslieden voor de beantwoording van de vragen. De kern van dit debat is wat mij betreft de discussie over de verschillende crises die wij in het kader van het Europese beleid moeten aanpakken. De minister van Buitenlandse Zaken zei dat aan het begin van zijn beantwoording. De vraag is wel hoe die crises met elkaar zijn verknoot. Er zijn oude crises en er zijn nieuwe. Tot de oude behoort in elk geval de uitputting van de grondstoffen en de fossiele brandstoffen in de aarde. Het rapport van de Club van Rome begon daarmee in de jaren zeventig. Een andere crisis, die wat betreft water en voedsel, is aangewakkerd door de klimaatveranderingen van de afgelopen decennia. Die zijn sterker geworden. Deze twee crises worden weer aangejaagd door de ongeremde en ongecoördineerde economische groei. Ik noemde 1989 als een moment waarop wij dachten dat er een nieuwe wereldorde zou komen. De Muur was gevallen en wij gingen een nieuwe wereld inrichten. De markt moest het gaan doen. Dat was heel sterk het verhaal van de jaren negentig. De markt moest het gaan doen. De grenzen en de regels moesten weg. Er moest een grotere vrijheid voor allerlei actoren komen en ook voor bedrijven. Alles kreeg een prijs en een bepaalde marktwaarde. Deze ontwikkeling heeft die andere crises aangejaagd. Ik doel dan op de uitputting van de grondstoffen en het aanwakkeren van het klimaatprobleem.

Nu weer wij weer nadenken over herstel moet het niet weer business as usual worden. Het moet niet weer groei worden, want groei betekent weer een versterking van het proces van uitputting van de aarde. Ik heb heel goed geluisterd naar de antwoorden die ik op dit punt heb gekregen. Ik heb van beide bewindslieden gehoord dat zij taxeren dat wij nu naar een andere situatie moeten. Wij moeten lessen trekken uit de huidige situatie. Staatssecretaris Timmermans stelde dat het structureel anders moet. Ik ben blij met die visie. Wij moeten die kant op. De Kamer kreeg de conceptconclusies van de Raad van aanstaande donderdag en vrijdag. Daarin gaat het ook over economisch herstel, maar ik kom weinig tegen van de visie die wij hier kennelijk met elkaar delen. Ik vraag de regering hoe zij die gaat inbrengen in de Raad. In de Raad gaat het erom

dat Europa economisch weer sterk moet worden en sterker dan ooit uit deze crises tevoorschijn moet komen. Wij moeten de economie weer op het rechte spoor brengen. Dat moet echter op een andere manier.

De heer **Engels** (D66): Ik help de bewindslieden even. Ik ben ook voor een heldere en krachtige visie. Ik ben ook voor een krachtige ambitie. Ik onderstreep dat allemaal. Het moet ook anders, maar heeft de heer Kuiper daarvoor een aantal aanknopingspunten? Hij heeft aangegeven wat hij niet wil en wat de verdorvenheden waren van de afgelopen 20 jaar. Welke aanknopingspunten biedt hij op basis waarvan die andere visie gestalte kan krijgen? Hij heeft ook de term "praktisch" gebruikt.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Zeker. Er liggen volgens mij belangrijke opgaven in het anders omgaan met energie. Dat heeft betrekking op alle sectoren waarin wij energie-intensief bezig zijn. Ik denk aan andere auto's. Wij moeten ook anders aankijken tegen ons landbouwsysteem. Daar ligt een heel belangrijk gebied. Er zijn allerlei aanzetten voor en ik moedig dat aan. Wij moeten ook genuanceerd denken over economische groei. Wat is de gewenste economische groei en wat is ongewenst wat dat betreft? Met welke economische groei komen wij beter uit en met welke slechter? Ik doel dan op al die indicatoren, dus water, voedsel en klimaat. Ook moeten wij een ander gedrag stimuleren. Globalisering is een belangrijk goed, maar tegelijkertijd is het niet nodig dat wij alles over de aardbol transporteren en verslepen. Wij moeten bezien of wij kunnen zorgen voor het meer lokaal inbedden. Het wordt een heel belangrijke vraag of wij meer lokaal kunnen gaan inbedden. Je merkt dat aan alle kanten. Een woord als "deglobalisering" is ook al gevallen. Het is dus interessant om na te denken over een meer lokaal georiënteerde economie. Dat kan heel veel besparingen opleveren. De tijd ontbreekt mij om er nog meer contouren van te schetsen, maar in die richting zoek ik het. Er moeten drastische stappen in deze richting worden gezet.

Dat was voor mij het belangrijkste thema van het debat. Het knoopt aan bij een motie die afgelopen najaar is aangenomen. Terugkijkend op dit debat vind ik dat wij daarmee door moeten gaan. Wij zijn er nog helemaal niet klaar mee. De bezinning moet verder gestalte krijgen. Collega Van der Linden vroeg om een handvest over duurzaamheid. Die vraag is mij uit het hart gegrepen. Kan dat een aanknopingspunt zijn voor de inbreng van de regering in de Europese Raad? Ik ben benieuwd hoe zij haar inbreng gestalte geeft.

Ik heb een vraag gesteld over het noordelijk poolgebied. In de toekomst wordt dat een belangrijk en strategisch gebied, mogelijk een conflictgebied. Hoe staat Europa hierin?

Over duurzaamheid, klimaat en de schuldenposities van arme landen heb ik in eerste termijn een vraag gesteld. Ik snap wel dat je verstandig met deze materie moet omgaan, maar toch wil ik weten of de staatssecretaris iets ziet in het verder ontwikkelen van een aanpak waarbij in de uitwisseling rondom klimaat en duurzaamheid iets gedaan wordt met de schuldenposities van de armste landen.

De heer **Engels** (D66): Voorzitter. Ook ik dank uiteraard

Engels

de bewindslieden voor de vele antwoorden die zij hebben gegeven. Ook ik moet echter zeggen dat ik hen ook wil bedanken voor de antwoorden die niet of slechts gedeeltelijk zijn gekomen. Dat is overigens een wijze van communiceren die bij ons op de universiteit heel gebruikelijk is. Ik weet niet of de staatssecretaris alweer boos wordt, maar dat moeten wij dan maar accepteren.

Over de crisis heb ik gezegd dat het van belang is dat Europa snel, duidelijk, krachtig met eensgezinde antwoorden komt. Ik heb een aantal elementen genoemd, ik herhaal ze met name voor de heer Kuiper, waar het ons vooral om gaat: hervorming van het bancaire stelsel met een eenduidig Europees toezicht, tegengaan van protectionisme en vooral investeren in een duurzame en innovatieve kenniseconomie. Daarover hoorde ik trouwens zojuist al heel interessante overeenkomsten. Ik heb op dit punt een aantal meer specifieke vragen gesteld en ik moet eerlijk zeggen dat de antwoorden daarop mij niet geheel duidelijk zijn geworden. Ik leg de schuld maar bij mijzelf.

Ik heb gevraagd of er wat het kabinet betreft grenzen zijn aan het probleemoplossend vermogen van overheden in het kader van de crisis. Ik heb gevraagd of het kabinet de teleurstelling deelt over de uitkomst van het rapport van De Larosière. De woordvoerder van de VVD heeft dit ook gevraagd. Ik heb gevraagd in hoeverre wij staten en bedrijven zo ver kunnen krijgen dat zij daadwerkelijk gaan investeren in meer groene en innovatieve projecten. Ik heb ook gevraagd of het kabinet ons kan verzekeren dat er echt ondubbelzinnige en verplichtende afspraken zullen worden gemaakt op Europees niveau, in plaats van de mooie beloften die wij tot nu toe hebben gehoord. Wat ik daarover begrepen heb – ik ben het daar op zich ook wel mee eens – is dat het nodig om ten aanzien van de crisis te komen tot een herstructurering van de financiële en de economische systemen en dat de Europese afspraken daarover zodanig moeten worden gemaakt dat de lidstaten niet tegen elkaar in gaan werken. Als wij dat communautair doen, is het zelfs goed voor de kleine staten. Dit zijn echter niet de scherpe antwoorden die ik graag had gehoord. Ik hoop dat de bewindslieden er nog even op in willen gaan.

Dan kom ik nog even op een punt dat al aan de orde is geweest, maar niet meer terugkeerde in het verdere debat, namelijk het element van de morele én sociale markteconomie, dan wel de morele óf sociale markteconomie. Ik steek zelf in op een duurzame en innovatieve kenniseconomie. De minister gaf aan dat de staatssecretaris nog nader op dit element zou ingaan, maar dat heb ik niet meer gehoord. Dat vind ik jammer, want dit punt is mij niet helemaal duidelijk. Hetzelfde geldt voor het element van Europa als waarden-gemeenschap. De vraag is over welke normativiteiten wij het eigenlijk hebben. Wat bedoelen wij precies? Als ik die vraag voor mijzelf moet beantwoorden, vanuit de fractie van D66, zou ik zeggen dat het gaat over mensenrechten, democratie en rechtstaat. Dat zijn volgens mij de beginselen die maken dat de EU uiteindelijk één politieke gemeenschap is. Dit gaat heel snel, maar ik praat even in dat perspectief.

De moeilijkheid die ik heb met spreken over het moreel appel – ik heb geprobeerd dit eerder aan te geven – is dat daarin een heel specifieke, subjectief normatieve invalshoek zit. Dat maakt het niet alleen moeilijk om goed greep te krijgen op de vraag over

welke moraliteiten wij het hebben, maar werpt vooral ook de vraag op hoe wij kunnen zorgen dat het moreel appel handen en voeten krijgt. Hoe kunnen wij ervoor zorgen dat het gevolg krijgt en doordringt? Handhaven is misschien niet het goede woord.

Ik wil er wel aan toevoegen dat er natuurlijk ook grenzen zijn aan een strakke regulering. Er zijn ook grenzen aan een scherpere controle en meer toezicht. Wat mij betreft, denk ik bij het perspectief van de duurzame en innovatieve kenniseconomie aan elementen als maatschappelijk verantwoord ondernemen. Natuurlijk heeft mijn fractie ook wel gezien dat het heel nodig is dat er een beteugeling komt van hebzucht en onbegrensde zelfverrijking, en dat wij iets moeten doen aan het bonussysteem en de belastingparadijzen. Maar ik zeg er wel iets bij. Ik hoorde zojuist een mooie droom voorbijkomen van mijn goede collega Peters, die meent dat wij hier vanavond het liberalisme en de markteconomie onmiddellijk in één klap ten grave hebben gedragen. Dat is een heel mooie, maar ik denk deels licht illusoire, droom. De steun van de ChristenUnie is daarvoor denk ik net niet voldoende.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): De heer Engels heeft het over de betekenis van het morele aspect. Het is belangrijk dat wij ons daarover goed verstaan. Ik probeer iets te vinden dat hij en ik kunnen delen, ook over partijgrenzen heen. Wij hebben het hier al over gehad. Wij hebben het tijdperk achter ons van het individu en van het stellen van de belangen van het individu. Daarin lijdt het morele aspect, daarin gaat het morele aspect weg. Volgens mij gaat het morele aspect om onze verhouding tot een ander. Het gaat erom dat wij niet vooropgaan, maar dat wij kunnen delen en het belang van de ander kunnen zien. Als dat een uitgangspunt is, wordt onze politieke werkelijkheid ook anders. Dan staan wij namelijk naast een ander en letten wij niet alleen op onze eigen belangen, maar ook op die van een ander. Dat is voor mij de kern. Als je daar politiek, een economie en een markt op kunt bouwen, doe je iets belangrijks. Is de heer Engels dat met mij eens?

De heer **Engels** (D66): U maakt het mij nu heel erg moeilijk, mevrouw de voorzitter.

De **voorzitter**: Ik maak het u toch niet moeilijk, mijnheer Engels?

De heer **Engels** (D66): Nee. Nee, u niet. U vroeg mij via u te spreken en dat deed ik nadrukkelijk. Ik moet u eerlijk bekennen dat ik nog geen moment heb meegemaakt waarop u het mij ooit moeilijk hebt gemaakt. Integendeel!

Ik had dit onderwerp kunnen negeren. Ik had kunnen denken: laat mijnheer Kuiper maar over een moreel appel praten, ik doe het wel met de mensenrechten, democratie en de rechtstaat, daarmee kan ik ook wel uit de voeten. De heer Kuiper stelt het punt op zo'n manier aan de orde dat ik denk dat hij vraagt om een doordringend appel op iedereen. Ik wil daar graag greep op krijgen. Daarom vraag ik wat het type normativiteiten is. Wat is nu de concrete moraliteit waarover wij het hebben? Ik weet welke moraliteit het voor de heer Kuiper is, hij noemt deze alleen niet zelf. Wij weten allemaal welke moraliteit het is. Hij komt echter met een soort filosofische beschouwing waaraan ik op geen enkele

Engels

wijze handen en voeten kan geven. En voor de goede orde: ik doe echt mijn best! De heer Kuiper wil toenadering zoeken. Hij kent de instelling van mijn partij: daar zijn wij nooit afkerig van. Maar door wat hij zegt, wordt het nog abstracter dan het in zijn eerste termijn al was.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): De heer Engels zegt dat ik uitga van een waarde die ik niet benoem. Hij bedoelt waarschijnlijk dat ik uitga van het beginsel van de naastenliefde. Dat is ook zo. Ik geef hem daarin gelijk. Ik vind inderdaad dat de mens een sociaal wezen is, een gemeenschapswezen, dat de deugd van naastenliefde bij uitstek zou moeten beoefenen. Dit geldt ook in politieke zin, ook als het gaat om zaken als economie en markt. De afgelopen twintig jaar zagen de positie van het individu die zelf alles op zichzelf betreft, ook in economische zin. Dan gaat het om woorden als "hebzucht" en "graai-cultuur". Dan gaat het naar het "ik" toe. Het gaat mij er dus inderdaad om dat wij wat hebben, ook in economische zin, kunnen delen en dat wij daar gemeenschappen mee kunnen opbouwen. Dat is de kern van moraliteit en normativiteit, dat is waar het mij om gaat. Is dit nog erg onduidelijk?

De heer **Engels** (D66): Het wordt iets duidelijker. Ik heb ook het gevoel dat wij nu in een setting zitten die te weinig tijd biedt om dit onderwerp goed uit te discussiëren. Ik begrijp wel wat de heer Kuiper bedoelt. Hij heeft mij ook woorden als "hebzucht" horen gebruiken. Ik ben echter niet iemand die zegt dat wij de afgelopen twintig jaar een soort neoliberale beweging hebben gezien waarbij over de hele linie, zonder enige nuance, de totale individualisering heeft toegeslagen en dat daarmee de graaicultuur en de zelfverrijking normen voor iedereen zijn geworden. Dat zijn mij te algemene en te verstrekkende woorden.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Eigenlijk gebruikt de heer Engels dus ook een morele maatstaf, door woorden als "hebzucht" te gebruiken. Dat zijn morele aanduidingen.

De heer **Engels** (D66): Ja.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Kennelijk is het zo dat hij en ik dus toch meer common ground hebben dan hij misschien veronderstelt.

De heer **Engels** (D66): Ik zou niet met deze discussie zijn begonnen als ik er op voorhand van was uitgegaan dat het onmogelijk is om zelfs met de ChristenUnie een zekere common ground te ontdekken. Ik had het ook gewoon kunnen negeren, maar, nogmaals, dat heb ik niet gedaan. Dit is echter niet de plaats en het uur om dit nog helemaal uit te praten.

De heer **Ten Hoeve** (OSF): Voorzitter. Ik dank de minister en de staatssecretaris voor hun uitgebreide beantwoording, maar ik constateer ook dat enkele vragen zijn blijven liggen. Dat zijn voor een deel dezelfde vragen die al genoemd zijn, maar ik noem ze toch nog maar even.

Wat vindt het kabinet van de keuze die door de commissie-De Larosière is gemaakt? Ik vind die teleurstellend. Is het kabinet dat met mij eens.

Waarom was het kabinet zo tegen het plan van Sarkozy om een economische regering voor de eurozone in te stellen? De economische politiek van de lidstaten ligt op dit moment ver uiteen. Dat maakt het buitengewoon ingewikkeld om één gezamenlijke munt te blijven hanteren. Ik begrijp dat de staatssecretaris het gevoel heeft dat als wij het Groei- en Stabiliteitspact straks maar weer goed invullen en daar de nadruk op leggen, het hele probleem wordt opgelost. Ik vraag mij af of het werkelijk zo werkt en of het niet beter is om meer te doen dan alleen dat pact achterna te lopen.

Ik heb gevraagd wat het kabinet vindt van het voorstel van Dehaene om een overgang van financiële zevenjaarsplannen naar financiële vijfjaarsplannen te realiseren. Dat is vrij ingrijpend, omdat de Commissie dan meer politiek moet opereren en meer politieke keuzes moet maken. Hoe staat het kabinet daar tegenover?

Deze drie vragen zijn blijven liggen. Ik kom nog even terug op enkele dingen die de minister en de staatssecretaris gezegd hebben. Ik was het met de minister eens toen hij zei dat hij niet soepeler wil omgaan met de criteria voor toelating. Ik begrijp alleen nog steeds niet waarom dat alleen geldt voor een beperkt aantal landen dat al toegezegd is dat zij lid mogen worden en dat diezelfde criteria niet voor andere landen gelden, zelfs niet voor landen die wel duidelijk in Europa liggen. Het ultieme argument van de minister was dat de EU geen VN is. Dat is juist. Van de VN kan iedereen lid worden. Democratie of dictatuur, wel mensenrechten of helemaal niet, dat maakt niets uit, iedereen kan lid worden. De EU stelt eisen. Ik begrijp dat het een belangrijk argument is dat wij met elkaar het gevoel hebben dat heel veel mensen denken dat het zo langzamerhand mooi is geweest. Dat betekent dat wij dan ook maar duidelijk moeten zeggen dat het mooi is geweest. Ik denk dat het op den duur eerlijker is om niet op die manier te redeneren, maar om te zeggen dat wie voldoet aan de normen, bij deze waardengemeenschap hoort en erbij mag. Dat komt mij voor als eerlijker en duidelijker.

Ik begrijp dat de minister de bestaande grenzen in stand wil houden. Hij wil er niet aan tornen, anders komt er van alles en nog wat los. Daar kan hij weleens gelijk in hebben, maar het vervelende is dat de staatkundige grenzen vaak niet in overeenstemming zijn met de etnische grenzen. Bij de frozen conflicts is dat het probleem. Dat is waardoor het probleem ontstaat. Is het dan niet heel vervelend dat de Russen in hun standpunten vaak dichter bij de wensen van de bevolkingen staan dan de democratische EU? En is het niet vervelend dat wij die conflicten over die gebieden in Georgië, ten aanzien waarvan Rusland al een uitdrukkelijk stellingname heeft ingenomen, min of meer onoplosbaar maken als wij inderdaad aan dit uitgangspunt willen vasthouden? Moeten wij toch niet op termijn compromissen vinden?

Mevrouw **Broekers-Knol** (VVD): De heer Ten Hoeve heeft dit ook in eerste termijn gezegd. Stel dat ik doortrek wat hij zegt over de etnische scheidslijnen, betekent dit dan dat bijvoorbeeld de Russische minderheidsbevolking in Letland zich kan afscheiden? Zegt hij dan: dat is een etnische scheidslijn en daar moeten wij maar mee akkoord gaan?

De heer **Ten Hoeve** (OSF): Het is moeilijk te bepalen wat eerlijk is in deze conflicten. Abchazië is een voorbeeld.

Ten Hoeve

50% van de bevolking van Abchazië is Georgisch. Je zou zeggen dat het dan bij Georgië thuishoort. Die Georgiërs waren tamelijk geconcentreerd, dus je had het ook kunnen verdelen. Slechts 20% van de bevolking is Abchazisch. Moet je dan zeggen dat het Abchazisch is? Dat ligt op bevolkingsaantal gerekend niet erg voor de hand. 150 jaar geleden was Abchazië nog vrijwel homogeen Abchazisch, maar al die mensen zijn eruit gezet. Waar ligt in dit geval de eerlijkheid? Dat is verschrikkelijk moeilijk. Voor de Baltische staten geldt hetzelfde. Maar waar historische overwegingen en bevolkingstoestand aanleiding geven tot het trekken van grenzen die anders lopen dan door heel veel historische toevalligheden tot stand gekomen grenzen, zou dat ten minste overwogen moeten worden op zijn redelijkheid en op zijn effecten.

Mevrouw **Broekers-Knol** (VVD): De heer Ten Hoeve zegt dus dat als het zo gaat met de Russische minderheidsbevolking in Letland, dit dan maar zou moeten kunnen.

De heer **Ten Hoeve** (OSF): Het grootste deel van de Russische minderheidsbevolking is in de periode na de oorlog daar terechtgekomen. Voor die tijd was de bevolkingsamenstelling heel anders. Dat is wel erg recent. Ik doe op dit moment geen uitspraak over hoe je dat moet wegen. Dat dit vreselijk moeilijke problemen zijn, is ons allemaal wel duidelijk, maar om alleen vast te houden aan bestaande grenzen lijkt mij, wanneer je een onoplosbaar conflict schept, niet vruchtbaar.

Voorzitter. De staatssecretaris zei zo gemakkelijk dat er geen tegenstelling is tussen een sterk Europa en sterke lidstaten, er is geen concurrentieverhouding. Toen hij dat zei, dacht ik dat weet ik nog niet helemaal. Staten laten onder bepaalde omstandigheden toch wel erg gemakkelijk hun eigen belang prevaleren. Dan is de bestaande bevoegdheidsverdeling erg van belang om de uitslag van wat toch een concurrentieverhouding wordt, te bepalen. Het belang van het geheel is waarschijnlijk veiliger als ook de bevoegdheid bij het geheel ligt. Dat betekent niet dat alle bevoegdheid bij Europa zou moeten liggen, want hierbij doet zich juist de vraag naar subsidiariteit voor. Wat is zinvol voor het geheel om daarvoor ook de bevoegdheid bij het geheel te leggen? Wat kan dichter bij de mensen geordend worden? Daarbij is de staatssecretaris misschien wel erg gefocust op de natiestaat die zo erg belangrijk is. In een aantal gevallen is dat zo, maar zoals wij zojuist ook al constateerden, is er vaak geen sprake van een natiestaat, maar van een staat met meerdere naties. Dan heb je gemakkelijk een probleem. Het zal duidelijk zijn dat ik mij meer thuis voel bij collega Kuiper, die het heeft over de gemeenschappen die Europa vormen, dan bij het uitgangspunt van de natiestaten die Europa vormen.

□

De heer **Koffeman** (PvdD): Voorzitter. Ik dank beide bewindslieden voor hun antwoorden, voor zo ver zij die gegeven hebben. Als laatste spreker kan ik het een beetje overzien en het is toch wel opmerkelijk dat alle sprekers hun tweede termijn vooral benut hebben om nog maar eens de vragen te stellen die zij in eerste termijn hebben gesteld, maar niet zijn beantwoord. De tweede termijn is daar naar mijn gevoel niet voor bedoeld. Misschien is het iets om in het vervolg anders mee om te gaan.

Ik wil ook een aantal vragen dat niet beantwoord is, opnieuw stellen. Ik moet wel zeggen dat de staatssecretaris een stuk milder is dan vorig jaar. Ik weet niet precies wat voor apparaatje het is, maar als je daar heel mild van wordt, is zo'n ding helemaal niet gek. De staatssecretaris zei dat het toch wel heel fijn is dat wij de euro hebben, dat je zelfs de mensen die zo tegen de euro waren, nu niet meer hoort en dat je er toch niet aan moet denken dat wij geen euro hadden gehad. Het gaat natuurlijk niet over Nederland of over Duitsland, dat wel of niet een euro heeft. Ook zonder euro hadden die landen een stabiliteitspact en een monetair stelsel waarmee geen problemen ontstaan zouden zijn. Het gaat natuurlijk veel meer over de vraag hoe de euro gaat bevallen in Griekenland, Portugal en bij andere zwakke broeders en wat de euro gaat doen in de Oost-Europese landen waar gigantische leningen afbetaald moeten worden in euro's. In die zin is er een heel oude spreuk, die luidt: prijs de dag niet voor het avond is. Wij moeten dus geen voorschot nemen op de precieze betekenis van de euro voordat wij de afloop van de crises die wij op dit moment meemaken, kennen.

De heer **Eigeman** herkende in mijn betoog Eve of Destruction als melodie. Het spijt mij heel erg, maar ik heb het decor van die zeven crises niet gebouwd. Ik heb ze er echt niet bij verzonnen. Ze teisteren op dit moment de wereld. Ik ben daar niet de oorzaak van of maar zeer ten dele. Het gaat er niet zozeer om dat wij moeten vaststellen dat wij te maken hebben met de eve of destruction, als wel dat wij op een constructieve manier moeten proberen om tot een nieuwe ordening te komen, waarin wij wel in termen van duurzaamheid kunnen leren van de gemaakte fouten.

De heer **Eigeman** (PvdA): Dat is wel een draai van uw betoog in tweede termijn. Ik heb u over dat perspectief helemaal niet gehoord. U hebt zeven crises genoemd. Zeven grote plagen hebben wij al eerder gehad in de geschiedenis. Je kunt daarin blijven hangen, maar daarom heb ik Eve of Destruction, overigens een prachtig nummer, gebruikt. Niet om erin te zwelgen, maar om het achterwege te laten en actie te ondernemen. In de toon van beide bewindslieden herkende ik in ieder geval iets van actie. Dat is belangrijk. Dat hoeft overigens niet uw actie te zijn. Wij moeten elkaar echter de crisis niet blijven aanpraten. In een crisis zit ook absoluut een uitweg, anders hoeft je het geen crisis te noemen.

De heer **Koffeman** (PvdD): Zeker. Het is heel goed om de crisis als keerpunt te hanteren. Dat betekent nadrukkelijk ook dat de crisis er niet toe moet leiden dat wij binnen de kortste keren terug zijn bij af, dat wij teruggaan naar de doodlopende weg waar wij van afkomen. Wij moeten de crisis benutten om andere wegen in te slaan. Ik moet zeggen dat ik helaas van het kabinet niet heel veel andere, nieuwe wegen hoor die ingeslagen worden. Niet voor niets is het kabinet al een paar weken in conclaaf en komt het niet met die nieuwe wegen af. Dat moet waarschijnlijk geweten worden aan het feit dat het kabinet het er niet over eens kan worden. Het is niet zo dat ik niet graag die nieuwe wegen zie. Ik zou het zeer toejuichen als het kabinet daarmee komt, maar ik heb ze vanavond ook niet gehoord.

De hamvraag die ik heb gesteld, is ook niet beantwoord. Ik heb gevraagd waarom vermindering van vleesconsumptie niet actief bevorderd gaat worden. Dat

Koffeman

is niet omdat het alleen maar een persoonlijke hobby van mij is. Neem het Nederlandse Planbureau voor de Leefomgeving. Daar steken wij geld in, dat nemen wij serieus. Als het Planbureau voor de Leefomgeving zegt dat de kosten van het mondiaal klimaatbeleid met 50% tot 70% omlaag kunnen als wij anders omgaan met dierlijke eiwitten, waarom weigert het kabinet dan categorisch om dierlijke eiwitten tot inzet te maken van het klimaatbeleid? Dan kan wel gezegd worden dat dit te maken heeft met de vrijheid van consumptie die het kabinet voorstaat, dat het niet paternalistisch omgaat met de consumptie van mensen en dat het mensen niet gaat opleggen wat zij moeten consumeren, maar dat doet het kabinet wel. Het kabinet gaat de gloeilamp verbieden. Ik hoor daarover niet zeggen dat het kabinet de mensen toch niet gaat voorschrijven of zij gloeilampen of spaarlampen gebruiken. Benzineslurpers worden wegbelast, wat mijn warme instemming heeft, maar het kabinet zegt niet dat het gaat bepalen in welke auto's mensen rijden. Dat doet het wel. In een eerder stadium zijn alcohol en sigaretten al belast. Ook daarbij is ingegrepen in de vrijheid van consumptie van mensen. Een biefstukbelasting is en blijft onbespreekbaar. Kunnen de bewindslieden uitleggen waarom dat is, als het Planbureau voor de Leefomgeving zegt dat wij daardoor de kosten van het klimaatbeleid 50% tot 70% kunnen verminderen? De vrijheid van consumenten is bij andere productcategorieën gelimiteerd. Waarom zou dat bij dierlijke producten niet zo kunnen zijn? Waarom geven wij miljardensteun aan een sterk vervuilende sector? De fractievoorzitter van het CDA in de Tweede Kamer heeft, toen hij nog staatssecretaris van milieu was, gezegd dat vlees het meest milieuvervuilende onderdeel van ons voedselpakket is. Waarom zouden wij een zo sterk vervuilende sector massaal subsidiëren? Waarom zouden wij de melkquota verruimen? Waarom zouden wij 50% van het Europese budget besteden aan een sterk vervuilende sector? Waarom zouden wij € 120 per Nederlander besteden aan subsidies voor de veehouderij, terwijl mensen daarin geen vrije keus hebben? Dat is ook een interessante vraag voor de heren Eigeman. Als je via je blauwe envelop al € 120 betaalt aan de bio-industrie, kun je er als consument weinig aan doen. Waarom is dat op een of andere manier onbespreekbaar, stelselmatig? Niet alleen in Nederland, maar ook in Europa waar 200 maatregelen zijn besproken en waarin dierlijke eiwitten geschrapt moesten worden op voorspraak van de christendemocraten. Concreet wil ik weten hoe wij als meest veedichte land van Europa een bijdrage gaan leveren aan de klimaatagenda op een wijze die overeenstemt met de aanbevelingen van ons Planbureau voor de Leefomgeving? Die vraag zou makkelijk te beantwoorden moeten kunnen zijn.

Ik heb ook gevraagd of de regering bereid is een stap terug te bepleiten in Europa, waarbij wij de ecologische voetafdruk verkleinen. De bewindsman heeft tegen mij gezegd dat wij meer hebben dan de rest van de wereld en meer dan ons toekomt. Dat toekomen deed hij een beetje alsof het een soort van toerekening van Onze-Lieve-Heer zou zijn. Ik denk juist dat dit niet het geval is. Ik denk dat het een toe-eigening van ons is. Als wij vier keer ons eigen landoppervlak gebruiken voor grondstofconsumptie, hebben wij dat ons in het verleden toegeëigend. Dan is een tijd van crises een mooi moment om daar nog eens in het kader van de

medemenselijkheid die collega Kuiper bepleit heeft, een goede zaak om er nog eens naar te kijken.

Wij noemen het klimaatprobleem en een aantal andere crises groot marktfalen. Ik wil concreet van de bewindsman horen hoe wij dat marktfalen gaan aanpakken, anders dan "het zou mooi zijn als het marktfalen tot het verleden zou gaan behoren". Dat vinden wij namelijk allemaal.

De **voorzitter**: Wij zijn toegekomen aan de tweede termijn van de regering. Wij verwachten natuurlijk dat antwoord op alle vragen wordt gegeven, maar binnen de tijd die daarvoor staat.

Het woord is aan de minister.

□

Minister **Verhagen**: Voorzitter. Ik constateer dat aan mij geen vragen gesteld zijn die ik nog niet beantwoord had. Er zijn wel een aantal opmerkingen in mijn richting gemaakt, omdat men het niet eens was met mijn antwoord. Althans, niet iedereen kon zich erin vinden.

Evenals mevrouw Broekers-Knol kende ik de exacte inhoud van de motie nog niet. Uiteraard wist ik nog niet dat er überhaupt een motie kwam. Ik ken de heer Van der Linden echter al enige jaren. Ik vermoedde dus wel dat een motie in pijplijn zat. Ik had ook enigszins het vermoeden dat die wel over de Raad van Europa zou gaan, gelet op de enorme actieve inzet en betrokkenheid van de heer Van der Linden in de afgelopen jaren juist op dit terrein en mede gelet op het feit dat de Kamer in het vorige debat over de Staat van de Europese Unie unaniem een motie over dit onderwerp had aangenomen.

De heer **Van der Linden** (CDA): Dat heeft de minister goed gezien. En ik wist dat de minister deze motie nodig had!

Minister **Verhagen**: Ik ga straks nog op de motie in.

Mevrouw Broekers-Knol had nog een aantal vragen. Zij wenste nog een verduidelijking van het oostelijk partnerschap, het onderscheid tussen Belarus en andere, laat ik haar woorden gebruiken, landen met enige manco in de staat van dienst. Waarom dus alleen Belarus apart behandelen in het oostelijk partnerschap en niet Armenië, Moldavië en Azerbeidzjan? Het is evident dat in vrijwel alle oostelijke buurlanden die onderdeel worden van dat oostelijk partnerschap, nog absoluut vooruitgang noodzakelijk is op het terrein van mensenrechten en democratisering. Om die reden wordt juist in het kader van het Oostelijk Partnerschap specifiek gewerkt aan een verbetering van de mensenrechten en democratisering. Juist de landen die mevrouw Broekers terecht noemde, worden daarop aangesproken. Dat is een van de essentiële onderdelen van het Oostelijk Partnerschap. Daar wordt vooral op ingezet. Het gaat dus niet alleen om de economie en de leuke dingen voor de mensen. Belarus onderscheidt zich van de genoemde landen omdat de situatie daar in de afgelopen periode zo ernstig was dat eerder sancties zijn ingesteld. Ik denk aan de demonstratie, de problemen die zich daarbij hebben voorgedaan et cetera. Dit geldt niet voor de andere landen. Belarus verkeerde al in een andere situatie dan de andere landen van het Oostelijk Partnerschap. De

Verhagen

sancties waren reisrestricties, visarestricties en bevriezing van financiële tegoeden.

Eerder is opgemerkt dat wij zouden opschorten en met twee maten zouden meten. Wij schorten de sancties voor Belarus niet op. Anders dan is verondersteld, hebben wij de sancties juist met een jaar verlengd. Wel is sprake geweest van een opschorting van de visarestricties. Voor een bepaalde categorie mensen is de reisbeperking opgeschort om daarmee contacten weer mogelijk te maken. De banktegoeden blijven bevroren. Die sanctie is nu met een jaar verlengd.

Mevrouw Broekers vraagt verder wat de regering bedoelt met deelname op projectbasis van bijvoorbeeld Rusland en Turkije. Voor het Oostelijk Partnerschap wordt een aantal instituties geïnstalleerd. Er komt ook een top waarop dat Oostelijk Partnerschap wordt gelanceerd. Deze landen maken daar geen deel van uit. Wil je samenwerkingsprojecten opzetten in het kader van het Oostelijk Partnerschap, bijvoorbeeld op het gebied van energie of visserij in de Zwarte Zee, dan kunnen Rusland en Turkije daar wel bij betrokken worden. Dat geldt dus niet voor het algehele programma, maar wel voor een specifiek programma in het kader van het Oostelijk Partnerschap. Het aardige is dat het voorzitterschap op 7 mei aanstaande naast de top over het Oostelijk Partnerschap een bijeenkomst houdt over de Southern Corridor. Daarbij gaat het over de samenwerking aan de zuidflank van Europa-Azië. Dat is typisch een project waarbij je de Turkse betrokkenheid kunt gebruiken.

Mevrouw **Broekers-Knol** (VVD): Het is mij duidelijker geworden. Ik vraag mij af of Rusland en Turkije als toehoorder of als belangstellende worden uitgenodigd op de top van 7 mei, maar dat zal misschien niet gebeuren. Ik hoor de minister zeggen dat zij wel kunnen worden uitgenodigd voor bijvoorbeeld een visserijproject. Ik denk dat het verstandig is om dit "kunnen" meer als een vrij grote noodzaak te zien om hen er zoveel mogelijk bij te betrekken. Anders voorzie ik veel meer problemen, maar misschien ben ik veel te somber. Mij lijkt het verstandig om daar zoveel mogelijk moeite voor te doen.

Minister **Verhagen**: Ik denk dat wij niet van mening verschillen. Ik noemde al de Southern Corridor. Ik ben het met mevrouw Broekers eens dat het essentieel is dat Turkije daarbij wordt betrokken. Anders kan dit überhaupt niet op een volwaardige wijze worden vormgegeven. Zij kunnen het wel apart doen met de landen die formeel lid zijn van het Oostelijk Partnerschap, maar dan haal je er niet uit wat eruit te halen moet zijn.

De heer Van der Linden sprak over het gebruik van de bilaterale ruimte. Inderdaad. Ook binnen Europa kun je de bilaterale ruimte gebruiken, maar dat dient altijd ter versterking of ter realisering van een gemeenschappelijk standpunt. In het kader van Durban heb ik net zo goed eerst met het Verenigd Koninkrijk, Denemarken enzovoort bekeken op welke wijze wij een gemeenschappelijk standpunt konden bereiken, juist om dat niet te torpederen. Ik ben het dus volledig eens met de opmerking van de heer Van der Linden.

Dan de Raad van Europa. Nog los van de vraag of ik naar de mening van de Kamer een steuntje in de rug nodig heb, ben ik het in grote lijnen natuurlijk eens met de indiener van de desbetreffende motie. Deze motie

zien wij uiteraard als een aansporing om de juiste initiatieven te nemen en met extra kracht voort te gaan.

Laat ik de Kamer niets wijs maken. Negentien verdragen van de Raad van Europa zijn wel getekend, maar niet geratificeerd. Dat ligt niet aan ons maar, met alle respect, aan de Staten-Generaal. Juist een groot deel bevindt zich in de ratificatieprocedure. Bijvoorbeeld de verdragen inzake terrorismebestrijding en de bestrijding van mensenhandel liggen bij de Eerste Kamer. Deze verdragen staan op het lijstje van verdragen van de Raad van Europa die niet zijn geratificeerd. Als de Kamer niet alleen de stofkam wil hebben, maar ook zo snel mogelijk minder verdragen op deze lijst, dan heeft zij onze instemming om dit snel af te handelen.

Mevrouw **Broekers-Knol** (VVD): Het voorbeeld dat de minister geeft, de ratificatie van het verdrag over terrorismebestrijding, is inderdaad heel recent. Wij spreken met zijn allen echter niet over wat nu bij de Kamer voorligt of over wat twee maanden geleden bij deze Kamer is ingediend. Wij spreken over hetgeen in de afgelopen jaren niet is geratificeerd. Ik vind het een beetje flauw om dit voorbeeld te geven.

Minister **Verhagen**: Nee, dat is niet flauw. Ik heb toegezegd wat ik heb toegezegd. Wij spreken over het totaal aantal verdragen dat niet is geratificeerd. Negentien verdragen zijn wel getekend. Dat is een feit en feiten zijn niet flauw.

De Europese Unie draagt op dit moment tientallen miljoenen bij aan de gezamenlijke EU-programma's voor de Raad van Europa, bijvoorbeeld in Oost-Europa en in de Balkan. De Europese Unie draagt 35 mln. bij aan programma's van de Raad van Europa. Daarnaast is er nog voor 20 mln. aan nieuwe committeringen. Het beeld dat de Europese Unie niet bijdraagt aan programma's en projecten van de Raad van Europa behoeft dus enige nuancering. Wij zullen ons overigens ervoor inzetten om na de toetreding van de Europese Unie tot het EVRM – mevrouw Broekers sprak in dit kader ook over het Verdrag van Lissabon – ook EU-gelden naar het hof te geleiden, want dat is een van de grote pijnpunten in de discussies. Binnen de mogelijkheden en uiteraard afhankelijk van de activiteiten die kunnen worden ontplooid met scholen en niet-gouvernementele organisaties, waar in de motie ook specifiek om wordt gevraagd, zal ik bezien of een bijdrage kan worden gegeven die ertoe leidt dat het 50-jarig bestaan van het hof en het 60-jarig bestaan van de Raad van Europa op een goede wijze onder de aandacht worden gebracht. Ik ben het ermee eens dat makkelijk gebruikgemaakt kan worden van het enthousiasme van bijvoorbeeld scholieren om aandacht te vragen voor de specifieke belangen die met de Raad van Europa en met de rechten van de mens in een geliberaliseerde rechtstaat zijn gediend.

Mevrouw Strik stelde dat zij geen antwoord had gehad op haar vragen over de Doharonde en de vrijhandel inzake de ontwikkelingslanden. Ik meen dat ik haar vraag hierover in eerste termijn heb beantwoord. De Europese Unie dringt juist aan op het snel en positief afronden van de WTO-ontwikkelingsronde. Dat is die Doharonde. Nederland zet daarbij juist in op een ambitieuze en ontwikkelingsvriendelijke afronding van de Doharonde. In juli 2008 was er op een haar na een akkoord, maar de Verenigde Staten en India lagen dwars. Ik houd de vlam

Verhagen

brandend. Juist in de overwegingen in de Europese Raad en ook in G20-kader dringt Nederland aan op een afronding van de Doharonde. Ik onderstreep dat met name de minst ontwikkelde landen die behoefte hebben aan bescherming van de eigen markt, al in grote mate rechtevrije toegang hebben tot de Europese markt zonder dat daaraan voorwaarden worden gesteld voor reciprociteit. Dit gaat met name via de "everything but arms"-preferenties die zij specifiek op dit gebied hebben. Het is natuurlijk wel de bedoeling dat in het kader van de Doharonde met name aandacht wordt besteed aan de ontwikkelingslanden in het algemeen.

Ik verwacht niet dat wij het eens worden over de appreciatie van Hamas. Wij zullen zaken doen met de nieuwe Palestijnse Autoriteit, die min of meer technocratische regering van Palestijnse verzoening waarvoor Egypte zich inzet, wat wij steunen. In die zin zullen wij onderscheid maken tussen Hamas als organisatie en een Palestijnse regering onder de voorwaarde dat die Palestijnse regering stappen zet om op vreedzame wijze te onderhandelen over een tweestatenoplossing conform de grenzen van 1967.

De heer Eigeman kwam nog terug op de vraag wat je inzet om iets te bereiken. Bij drukmiddelen gaat het om de wijze waarop en de vraag of je iets bereikt. Daarvoor zet je iets in. Laat ik een voorbeeld noemen. Het is opvallend dat juist Nederland erin is geslaagd om de grenzen van Gaza open te krijgen voor de export van bloemen. Er vinden nu iedere dag transporten plaats die de boeren een mogelijkheid bieden om een inkomen te verwerven. De grenzen zijn open tot het einde van het seizoen. Dat is het enige product dat Gaza uit kan. Ik ben het ermee eens dat de grenzen open moeten, veel meer open dan nu het geval is. Dit is een van de redenen waarom Nederland samen met een aantal andere landen, met het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk, Duitsland, Italië, VS, Canada en Denemarken, het initiatief heeft genomen voor een systeem om de wapensmokkel tegen te gaan en daarmee de grenzen open te houden voor normale economische goederen, want dan is er geen excuus meer om de grenzen te bewaken.

Ik denk dat wij op andere manieren meer kunnen realiseren. Over het doel zijn wij het eens, namelijk dat de grenzen zo snel mogelijk opengaan zodat een normale economische ontwikkeling van Gaza mogelijk is. De situatie is schrijnend en daar zullen wij zo snel mogelijk op alle mogelijke manieren een einde aan moeten maken.

De heer **Eigeman** (PvdA): Ik ben het ermee eens dat je op een verstandige manier gebruik moet maken van je invloedsmogelijkheid en dat dit niet altijd hoeft in de scherpste van de conditionaliteit zoals mevrouw Strik heeft gesteld. Principeel blijft staan dat op het moment dat je constateert dat een partner van de EU, of dat nu Israël is of een ander, handelt in strijd met internationaal recht, je die partner daarop moet aanspreken. Dat doe ik met vrienden en dat doe ik met heel goede vrienden nog scherper dan met een vage kennis. Nu is Israël voor mij niet zo'n goede vriend gelet op het gedrag van de afgelopen jaren. De minister kan daar anders over denken, maar ik ben van mening dat wij in termen van democratie, rechtstaat en internationaal recht Israël mogen aanspreken. Dit blijft mijn uitgangspunt en ik neem aan dat dit ook het uitgangspunt is van de Nederlandse regering.

De minister heeft gelijk als hij zegt dat hij niet gebonden wil zijn aan formele en ingewikkelde criteria, maar dat hij invloed wil blijven kunnen uitoefenen op deze Europese partner. Het uitgangspunt moet echter zijn dat als Israël handelt in strijd met het internationaal recht, het land daarop moet worden aangesproken, ook in termen van consequenties als dit blijft voortduren. Dit geldt met name voor het nederzettingenbeleid.

Minister **Verhagen**: Ik denk dat wij niet wezenlijk van mening verschillen afgezien van de appreciatie van de vriendschap. Het feit dat wij uitgaan van een tweestatenoplossing en een nieuwe Israëlische regering van welke samenstelling dan ook daarop zullen aanspreken, geeft aan dat wij van mening zijn dat er zo snel mogelijk een einde moet komen aan de bezetting van de Westbank. De onderhandelingen en de inzet van de Europese Unie en de Verenigde Staten moeten erop zijn gericht dat er een einde komt aan die bezetting. Ik was ervan overtuigd dat met minister Livni in de afgelopen periode, de doelstelling van die gesprekken was om een einde te maken aan de bezetting en om te komen tot een levensvatbare Palestijnse staat naast de veilige erkende grenzen van Israël en dat hebben Fayyad, Abbas en Liki bevestigd, de spelers aan Palestijnse kant. Ik doe zaken om te komen tot een einde van de bezetting. Ik verwerp met de heer Eigeman de uitbreiding van nederzettingen. Wij hebben daar fel tegen geprotesteerd en wij zullen daar tegen blijven protesteren. Wij doen dus zaken met een regering, inclusief de methoden die wij daarvoor kiezen, op voorwaarde dat er wordt gestreefd naar een tweestatenoplossing.

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): De minister is optimistischer over de ontwikkelingen dan ik. Ik ben benieuwd wanneer het voor hem ophoudt. Hoe lang blijft hij verzoeken en onderhandelen als de grenzen dicht blijven en de nederzettingen blijven groeien? Wat doet hij dan?

Ik heb gevraagd wat het antwoord van de regering van een aantal jaren geleden betekent dat je een uitzondering kunt maken op de uitsluiting van terroristische groepen als dat bijdraagt aan het vredesproces.

Minister **Verhagen**: Wij hebben in reactie op het rapport van de WRR gezegd dat wij niet met terroristische organisaties praten of onderhandelen tenzij die gesprekken zijn gericht op beëindiging van het geweld. Op het moment dat Hamas geweld afzweert dan wel dat wij met hen of via Egypte in onderhandeling zijn om te komen tot een staakt het vuren, weegt dat zwaarder. Het enige wat die betreffende figuur van Hamas waarmee verschillende Kamerleden enige tijd geleden hebben gesproken, sinds die tijd heeft gedaan, is roepen dat er nooit een staakt het vuren zal komen. Bij het laatste staakt het vuren heeft hij gezegd dat er wat hem betreft nog meer raketten moeten worden afgevuurd op Israëlische plaatsen. Dat praten heeft dus buitengewoon veel zin gehad, heb ik gemerkt. Ik ben blij dat ik niet met deze man heb gesproken.

Als je kunt bijdragen aan de beëindiging van geweld is er reden om te onderhandelen. Daar is de bemiddeling van Egypte op gericht.

De heer Ten Hoeve blijft met mij verschillen over de uitbreiding. Marokko ligt niet in Europa, wij zeggen nee tegen Rusland en Oekraïne is niet aan de orde. Dit is het standpunt van de Nederlandse regering. Hij is het daar

Verhagen

niet mee eens, maar ik hoop wel dat wij elkaar kunnen vinden over de wens om de Balkan op termijn te integreren in de Europese Unie. Dit is in het belang van Europa en van de inwoners van de Balkan en kan bijdragen aan de stabiliteit midden in Europa.

Over Georgië blijven wij van mening verschillen. Er is – in relatie tot de opmerkingen van mevrouw Broekers – al gezegd dat het als wij ver genoeg teruggaan in de geschiedenis, zelfs diffuus is welke regio's bij het ene of het andere land horen. Laat ik het zo stellen: zelfs als de Duitsers veel aardiger zijn tegen de Friezen dan de Nederlanders, hoop ik toch dat Friesland bij Nederland blijft.

□

Staatssecretaris **Timmermans**: Mevrouw de voorzitter. In eerste termijn heb ik, gelet op hoeveel tijd er al was verstreken toen ik aan de beurt kwam, gemeend uit hoffelijkheid jegens uw Kamer en uw agenda kort en beknopt te moeten antwoorden. Dat is echter niet door de leden gewaardeerd. De leden van uw Kamer willen antwoord op alle vragen. Ik zal daar nu zeker voor zorgen. Gelet op het schema hebben wij ook alle tijd daarvoor, tot half twaalf. Dat biedt mij de ruimte om op alle vragen uitvoerig in te gaan.

De **voorzitter**: Wij gaan ervan uit dat u het ook korter kunt doen mijnheer de staatssecretaris.

Staatssecretaris **Timmermans**: Zeker mevrouw de voorzitter.

Mevrouw Broekers vroeg naar de interne energiemarkt en de situatie met het derde pakket liberalisering. Het derde pakket liberalisering is in tweede lezing en ligt muurvast. Het Europees Parlement wil net als Nederland dat energiebedrijven in de elektriciteitssector volledig ontvlecht worden en dat het eigendom van landelijke netten wordt ondergebracht bij een aparte entiteit. De lidstaten zijn eerder overeengekomen dat het ook mogelijk moet zijn om eigendom en beheer van netten in één hand te houden, wat mevrouw Broekers de derde weg noemde; gescheiden boekhoudingen, maar wel in één hand. De Europese raad roept het Europees Parlement en de raad op om snel met een oplossing te komen waarbij het Europees Parlement sterker staat dan de raad. De raad is immers zeer verdeeld. Een aantal lidstaten wil koste wat het kost vasthouden aan de optie van de derde weg. Nederland en een aantal medestanders zijn juist voorstander van het handhaven van die verdergaande splitsing. Mijn inschatting is dat de raad het Europees Parlement iets zal moeten bieden om beweging in de onderhandelingen te krijgen. Het Europees Parlement kan dus eisen dat wij verder gaan met die ontvlechting. Wij stimuleren dat ook graag, wat maar weer eens aantoont dat het Europees Parlement vaak onze bondgenoot is in dit soort zaken. Dat is eerder gebleken bij zaken als de dienstenrichtlijn, roaming tarieven et cetera. In de campagne voor de Europese verkiezingen mag dat ook door u wel eens voor het voetlicht worden gebracht. Ik zal dat in elk geval zeker doen. Een van de opties waaraan gedacht kan worden, is een versterking van de in de huidige voorstellen opgenomen gelijkspelclausule. Deze clausule stelt dat lidstaten binnen de mogelijkheden die het verdrag hen daartoe biedt overnames van eigen afgesplitste

commerciële energiebedrijven door niet-gesplitste energiebedrijven uit andere lidstaten kunnen verbieden.

Mevrouw Broekers heeft ook vragen gesteld over Frontex. Nederland kon inderdaad in 2008 niet een fregat van de Koninklijke Marine in de kustwateren van Griekenland en de Griekse eilanden inzetten. Bij die operatie-Poseidon bleek dat de omvang van de Nederlandse fregatten niet past bij de vaarwateren waar zij zich in zouden moeten begeven. Het is bijna alsof zij klem zouden komen te zitten tussen twee eilanden. Het is gewoon te ondiep daar om goed met de Nederlandse fregatten te kunnen opereren. De operatie-Hera speelde zich af in territoriale wateren van derde landen, wat buiten het bereik van het gebied valt waarbinnen Nederlands materieel kan worden ingezet. Dat moeten echt de territoriale wateren en/of aansluitende zones van EU-lidstaten zijn. Deze beperking is opgenomen in het memorandum of understanding dat wij met Frontex hebben gesloten.

Ik benadruk dat Nederland er alles aan gedaan heeft om een materiële bijdrage te leveren aan de activiteiten die onder coördinatie van het agentschap worden uitgevoerd. Een speciale delegatie heeft daarvoor medio 2008 een bezoek aan het agentschap gebracht om duidelijk uiteen te zetten op welke wijze het Nederlandse schip ingezet zou kunnen worden. Helaas hebben deze Nederlandse initiatieven om een materiële bijdrage te leveren niet geleid tot de gewenste inzet. In 2008 zijn er niet meer verzoeken binnengekomen dan de twee die ik zojuist noemde.

Mevrouw Broekers vroeg verder naar de bevoegdheidsverdeling tussen lidstaten en Frontex.

Mevrouw **Broekers-Knol** (VVD): Ik stel graag nog een vraag over de fregatten. Ik had begrepen dat de Nederlandse fregatten niet te dicht onder de Griekse kust konden komen omdat het daar te ondiep was. Zij hoeven toch niet zo dicht onder die kust te komen? Zij kunnen toch gewoon varen in het water en op die manier de boel in de gaten houden? Ik vond het een beetje vreemd. Het is een beetje tussen the devil and the deep blue sea. Ik begrijp niet dat waarom er niet gewoon gevaren kan worden waar de zee wel diep is want daar kunnen de zaken ook in de gaten worden gehouden, maar goed.

Staatssecretaris **Timmermans**: De Nederlandse fregatten zijn ontwikkeld op basis van koudeoorlogconcepten voor bewaking van grote vaarroutes die gebruikt zouden worden voor de aanvoer van NAVO-troepen met name vanuit de Verenigde Staten naar Europa in het geval van een aanval van de Sovjet Unie. Op basis van dat concept zijn deze fregatten ontwikkeld. Er zijn nieuwe taken bijgekomen en de fregatten kunnen die best uitvoeren als de omstandigheden op zee dat toelaten; dat doen ze bij de Antillen ook. Ik heb jaren geleden echter al eens gezegd dat het dan is alsof je een Ferrari als boodschappenwagentje gebruikt. Het instrument wordt dan zwaar onder zijn niveau benut. Daarom hebben wij besloten in het kader van de Defensie-inspanningen om kustpatrouilleschepen te ontwikkelen. Die worden nu ontwikkeld en die hebben minder diepgang. Ze kunnen handiger opereren in kustwateren. De ontwikkeling van de marinedoctrine ontwikkelt zich überhaupt veel meer van blue see navy naar brown water navy. Het gaat veel meer om het opereren in de kust en om het bieden van ondersteuning aan landoperaties. Dat vraagt om

Timmermans

herstructurering van de marine en die is nu in gang gezet. De resultaten daarvan zijn de kustbewakingsvaartuigen die straks voor dit soort operaties kunnen worden ingezet.

De bevoegdheidsverdeling tussen lidstaten en Frontex is vastgelegd in de oprichtingsverordening en de verordening snelle grensinterventieteams. Het komt erop neer dat Frontex een coördinerende rol heeft. Individuele lidstaten blijven echter zelf verantwoordelijk voor het grensoezicht. In de afgelopen jaren zijn er veel gezamenlijke operaties uitgevoerd onder coördinatie van het agentschap. Ik geef graag toe dat de inzet van materieel niet altijd gemakkelijk te realiseren is. Dat blijkt ook wel uit dit voorbeeld. Het memorandum of understanding waarin het is vastgelegd, leidt vaak tot nogal wat beperkingen van de inzet omdat het om bilaterale afspraken gaat tussen Frontex en de lidstaten. De JBZ-Raad heeft dan ook aan Frontex gevraagd om te bekijken of het wenselijk is om gebruik te maken van de bevoegdheid om materieel te kopen of te huren zodat Frontex het zelf in kan zetten in plaats van afhankelijk te zijn van de bijdragen van individuele lidstaten.

Mevrouw Broekers heeft ook gevraagd naar de situatie in de Centraal-Europese en Oost-Europese landen in relatie tot steunmaatregelen die misschien nodig zijn. Dit is een van de belangrijkste onderwerpen bij de Europese raad van donderdag en vrijdag. Een aantal Centraal- en Oost-Europese landen verkeren in behoorlijk grote financieel-economische problemen. Zij hebben er echter geen enkele behoefte aan om over een kam geschoren te worden. De Hongaarse premier die zelf met grote problemen te kampen heeft, vaak veroorzaakt door het feit dat Hongarije jarenlang nagelaten heeft door grote interne politieke verdeeldheid om structurele hervormingen door te voeren, de neiging om zichzelf op te werpen als leider van Centraal- en Oost-Europa. Hij heeft een in mijn ogen vrij ongelukkige oproep gedaan en gezegd dat er weer een nieuw ijzeren gordijn komt. Ik vond dat een ongelukkige oproep. Minister Verhagen zei al dat het belangrijkste dat wij in ons leven meemaken waarschijnlijk de val van dat ijzeren gordijn is geweest. Het was dus een bijzonder ongelukkige oproep. Die oproep werd echter nog veel ongelukkiger gevonden in een aantal Centraal- en Oost-Europese landen, zoals Polen en Tsjechië, die helemaal niet met die problemen te maken hebben en die helemaal geen zin hebben om hun financiële markten belast te zien door praatjes alsof het niet goed gaat. Dat heeft namelijk op die markten meteen invloed. Men wil helemaal niet in één groep ingedeeld worden maar per land bekijken wat er kan gebeuren.

Naar de mening van de Nederlandse regering is de IMF hét internationale orgaan dat toegerust is om dit te doen. Het IMF zal daartoe wel moeten kunnen beschikken over meer middelen dan het nu doet. Daar moet het gesprek over gevoerd worden. Experts zijn het erover eens, door de oogbellen kijkend, dat voor Centraal- en Oost-Europa ongeveer 150 tot 200 mld. nodig is. Dat klinkt als heel veel maar in termen van dit soort leningen is dat overzichtelijk, al klinkt dat vreemd. Wij mogen niet al te gemakkelijk doen alsof die landen er een financiële puinhoop van hebben gemaakt. Juist deze landen hebben vaak een heel strikt begrotingsbeleid gevoerd. Zij hebben op Europese schaal vaak een relatief kleine staatsschuld; de begroting is in evenwicht en vertoont zelfs een overschot. Dat is nu natuurlijk niet het geval, in

de huidige situatie, maar structureel ziet het er vaak beter uit dan in sommige eurolanden. Ook in die zin mag er geen tweedeling in Europa gecreëerd worden die er niet is.

Terecht is gewezen op het feit dat een aantal eurolanden tegen nogal wat problemen aanhikken. Ik vind uiteraard dat die landen moeten kunnen rekenen op Europese solidariteit, maar tegen de Amerikanen zeggen wij over hun auto-industrie dat zij geen goed geld naar kwaad geld moeten brengen en dat moeten wij dan ook op Europa toepassen. Als er sprake is van solidariteit, via de EIB of het IMF, mogen wij eisen stellen op het gebied van structurele hervormingen en houdbaarheidsmaatregelen, die ook door de desbetreffende landen genomen moeten worden. Er zijn in de Europese Unie nogal wat landen die veel te weinig maatregelen hebben genomen om bijvoorbeeld hun pensioenvoorziening houdbaar in te richten. Als wij het hebben over solidariteit, moeten wij het ook hebben over de maatregelen die nodig zijn om orde op zaken te stellen. Het Stabiliteits- en Groeipact kan daarin een rol spelen. In mijn eerste termijn heb ik al aangegeven dat de zwakte van het SGP is dat het ruimte biedt in slecht weer en strikter zou moeten zijn bij goed weer. Bij goed weer is het in de politiek nu eenmaal zo dat men vaak niet strikter wil zijn. Dat vergt nog meer discussie.

De heer Van der Linden vroeg naar de plannen van mevrouw Merkel voor een Handvest duurzaam economisch beleid. Daaraan wordt gewerkt, ter voorbereiding op de G20-top in Londen. De tekst is nog niet uitgewerkt. Duitsland consulteert gelijkgestemde landen, waaronder Nederland. Als het idee door de G20 wordt omarmd, zal het verder worden ingevuld en zal de tekst worden uitgewerkt. Nederland wil daaraan graag een actieve bijdrage leveren, want wij moeten in Europa ook duidelijke afspraken maken over de wijze waarop wij onze groei zo gebruiken dat wij de crises die op ons afkomen van een antwoord kunnen voorzien. Ik heb het over de demografische crisis, de energiecrisis, de klimaatcrisis et cetera.

Er zijn ook kritische vragen gesteld over het rapport van de commissie-De Larosière. Gelet op de verhoudingen binnen de Europese Unie zien wij het rapport als een goede basis voor verdere discussie. Het gaat over de vraag, hoe te voorkomen dat er een volgende crisis komt. Het rapport is niet op de huidige crisis gericht. De spelregels moeten in één keer goed worden vastgesteld. Wij vinden het rapport dus een goede basis. Ik wil niet verhehlen dat wat de Nederlandse regering betreft een iets forsere stap mag worden gezet, maar daarover gaan wij nu de discussie voeren. Wij zien echter niets in de voorstellen van de heer Trichet van de Europese Centrale Bank om het bij de ECB onder te brengen. De Europese Centrale Bank heeft een andere rol en zou die ook met verve moeten blijven spelen. Toezicht op deelnemers aan de financiële markt moet volgens ons niet worden ondergebracht bij de Europese Centrale Bank, want die is ingericht om te voorkomen dat er in de eurozone inflatie ontstaat.

De heer **Van der Linden** (CDA): De staatssecretaris noemt het rapport een goede basis, maar waarvoor? Hoe lang is deze basis houdbaar? Kan men überhaupt verder gaan, zolang bijvoorbeeld het Verenigd Koninkrijk, en misschien andere landen om andere redenen, gewoon

Timmermans

weigeren verder te gaan? Is wat uiteindelijk op tafel ligt wel voldoende in voorkomende gevallen?

Staatssecretaris **Timmermans**: Ik begrijp uw vraag, zeker ook wat betreft het Verenigd Koninkrijk. Toevallig ben ik vorige week maandag in Londen geweest om daarover te spreken met de Britse collega's. Er zit geen vrees achter bij de Britten dat er een Europees toezicht zou komen, een vrees die zij traditioneel wel hebben. Er zit een andere analyse achter van de instrumenten die nodig zijn. De heer De Larosière wil heel sterk een Europese toezichthouder, maar de Britten gaan aan de andere kant zitten en zeggen: wij willen eerst heel strenge regels afspreken voor het opereren van de markten, en dan kijken wij daarna wel naar het toezicht. Beide onderwerpen zijn een interessante basis voor discussie. Laten wij eerlijk zijn: als wij dit beleggen dit bij de Europese Commissie, gaan in Londen alle alarmbellen rinkelen. Dat is dus niet meteen het pad dat wij moeten bewandelen. Ik denk overigens dat het in Berlijn ook niet op applaus kan rekenen. Wij zullen daarmee rekening moeten houden. Ik denk overigens wel dat wij met het rapport van de commissie-De Larosière een goede uitgangspositie hebben om het netwerk van nationale toezichthouders te versterken, zoals wij ook een netwerk hebben van nationale centrale banken, en tevens om afspraken te maken op Europees niveau. Wij gaan nu het debat voeren over de toezichtafspraken.

De heer **Engels** (D66): Mag ik hieruit concluderen dat het kabinet niet uitsluit dat wij vanuit deze goede basis en met actieve medewerking van de Nederlandse regering uiteindelijk zouden uitkomen op één Europees toezicht, niet zijnde de bank enzovoorts, in deze of gene vorm?

Staatssecretaris **Timmermans**: Ik sluit op dit moment niets uit. Wij zoeken naar Europese consensus. Ons uitgangspunt daarbij is dat het ons niet meer mag overkomen dat het toezicht nog van de vorige eeuw is, terwijl de financiële markten al in de volgende eeuw zijn en met financiële producten werken waarvan niemand meer een idee heeft. Daarvoor moeten wij zo veel mogelijk garanties hebben. Lees De prooi, zou ik zeggen; dat is überhaupt een interessant boek daarover. Een van de dingen die ons niet mogen overkomen is dat in boardrooms weer de ene bankier niet tegenover de andere durft te bekennen dat hij totaal niet meer weet waarin hij handelt, omdat hij bang is dan voor dom versleten te worden. Zo kan er ondertussen een virtuele wereld ontstaan die een beetje op de Matrix lijkt en die uiteindelijk de echte wereld grote, grote schade toebrengt. Dat is wat is gebeurd.

Onze opdracht is ervoor te zorgen dat wij een financieel toezicht organiseren waardoor dat wordt voorkomen. Dat kunnen wij dus kennelijk niet aan die heilige bankiers overlaten. Zij kunnen dat dus niet. Dan moet de overheid ingrijpen. Het is ook niet iets wat aan de markt overgelaten kan worden. Solvabiliteit moet een zaak zijn waarop de overheid toeziet, zo zei de heer Brouwer van De Nederlandsche Bank vanochtend nog tegen mij bij het SER-overleg. Wij hebben een herbezinning op de overheidstaken ook echt nodig, denk ik. Degene die zich dat nog het meest realiseert, is de heer Gordon Brown, die jarenlang de kampioen was van deregulering en van de stelling "laat de City maar de City, dan komt het allemaal wel goed". Hij is daar echt

van teruggekomen. Ik denk dat dit eveneens geldt voor andere Europese landen.

De heer Peters heeft nog eens gevraagd of Nederland voor de derde keer een nationale verklaring zal afgeven over de besteding van de EU-middelen in gedeeld beheer, met name wat betreft landbouw en de structuurfondsen. Ik meende dat ik op deze vraag al antwoord had gegeven, maar kennelijk ben ik niet duidelijk genoeg geweest. Deze verklaring zal in mei, op Verantwoordingsdag, aan de Kamer worden aangeboden. Minister Bos heeft op 2 juli 2008 al in de Kamer aangegeven dat hij, met enkele kanttekeningen, kon leven met de aangenomen motie-Luijben hierover. Hij leest de motie zo: als bij toekomstige Financiële Perspectieven wordt gesproken over nieuwe EU-programma's, zal worden geprobeerd om afspraken te maken over verantwoording van die programma's.

Met betrekking tot de opmerkingen van de heer Peters over het EU-trendrapport en de nettopositie merk ik het volgende op. Het trendrapport gaat over 2007. In dat jaar was de korting voor Nederland, de 1 mld. per jaar, nog niet van kracht. Die korting zal dit jaar ingaan en tot 2013 doorlopen. Daardoor zal de Nederlandse nettopositie in de komende jaren aanzienlijk minder afwijken van, of eigenlijk in lijn zijn met die van andere landen in ongeveer dezelfde welvaartspositie. Wat de positie van Nederland in de komende jaren interessanter maakt, is dat er steeds meer landen in de nettobetalerspositie komen. Daardoor hebben wij een steeds grotere groep van gelijkgestemden. Spanje is daarvan een interessant voorbeeld.

De heer Peters vroeg wat wij doen aan het bevorderen van regionale integratie in ontwikkelingssamenwerkingslanden. Niet alleen Nederland zelf maar ook de EU is juist zeer actief op dat gebied. Buiten de Europese Unie, zeg ik graag in de richting van de heer Peters, is de Europese Unie als model vaak veel populairder dan binnen de Europese Unie of binnen de landen die daarvan deel uitmaken. Dat is opvallend en het is een heel interessant fenomeen. Wim Wenders, de Duitse filmmaker, heeft het zich ook wel eens in lichte vertwijfeling afgevraagd: waarom is dit voor iedereen die erbuiten is, zo'n geweldig, fantastisch voorbeeld, terwijl iedereen die het eenmaal heeft, het eigenlijk als normaal ziet en niet meer koestert? Dat vind ik een interessante vraag, waarover wij op een ander moment misschien eens een debat kunnen voeren. Ik denk dat het deels te maken heeft met de aard van politiek: je bent niet meer geïnteresseerd in wat je hebt; maar alleen in wat je nog wilt realiseren.

Sommige Europese landen hebben te veel geschiedenis, handelen te veel vanuit de geschiedenis en zijn te veel belast met de geschiedenis. Nederland daarentegen, zeg ik altijd, is een land met veel te weinig geschiedenis, te weinig besef van de eigen geschiedenis en te weinig doorleefdheid van de eigen geschiedenis. Ik denk dat ons het gebrek aan besef van onze geschiedenis op het punt van de Europese integratie regelmatig opbreekt, omdat wij te gauw vergeten wat die Europese samenwerking ons heeft gebracht en van welke ellende deze ons heeft verlost. Ik meen dat minister Verhagen dit ook al zei. Nogmaals, van buiten de Europese Unie is de samenwerking zeer populair. Wij hebben ingewikkelde discussies gevoerd over de EPA's, maar dat begint nu goed te lopen. Dat zijn in toenemende mate voorbeelden van de inrichting van regionale samenwerking. Bij de verstrek-

Timmermans

king van EU-hulp, in de Balkan en soms ook in Centraal-Amerika, zeggen wij dat als men niet meer regionaal samenwerkt, voor ons ook de samenwerking moeilijk wordt. Dat dwingt die landen al tot onderlinge samenwerking. Dat is dus ook een manier om samenwerking te stimuleren. Wij assisteren bovendien wereldwijd met versterking van douane, handelsfacilitatie, vrijhandel en met kennis van de regels die toegang tot de Europese markt vergemakkelijken.

Mevrouw Strik heeft veel vragen "herhaald" over het asielbeleid, want ook bij eerdere debatten hebben wij met haar daarover gesproken. Laat ik vooropstellen dat zij en ik het daarover gewoon niet met elkaar eens zijn. Mevrouw Strik moet het feit dat wij het onderling niet eens worden, niet zien als mijn eventuele weigering om op haar vragen in te gaan. Integendeel, ik ga graag op haar vragen in. Ik stel echter wel vast dat wij dit onderwerp al vaker hebben besproken en dat mevrouw Strik en ik het op dat punt niet met elkaar eens worden. Harmonisatie van het asielbeleid moet je niet overhaast doen en moet je evenmin doen zonder dat je weet dat wat je nationaal hebt geregeld, op Europees niveau is geborgd. De uitgangspunten van de Vreemdelingenwet 2000 voor Nederland moeten toch overeind blijven in de discussie met de Europese partners. Ik heb de indruk dat bij het asielbeleid geldt wat je zo vaak ziet bij Europees beleid: als je ontevreden bent met wat nationaal is afgesproken en je hebt het daar niet voor elkaar gekregen, dan probeer je het alsnog via Brussel te regelen. Overigens verdenk ik niet meteen mevrouw Strik van een dergelijke insteek. Ik begrijp de inzet van de GroenLinksfractie en ik respecteer dat zij het heel anders wil, maar het kabinet staat voor het beleid zoals is afgesproken.

Mevrouw Strik vroeg tevens naar Doha; daarop heeft minister Verhagen reeds geantwoord.

Daarmee kom ik op de vraag over de implementatie van de richtlijnen. In vergelijking met andere lidstaten doet Nederland het op dit punt goed. Natuurlijk gaat het op nationale schaal niet altijd goed. Dat heeft ook te maken met het Nederlands verleden. Vroeger dachten wij eigenlijk veel te laat na over de vraag wat een richtlijn eigenlijk betekende voor ons eigen land. Bij de implementatie van bijvoorbeeld de Vogel- en Habitatrichtlijn, de Luchtkwaliteitsrichtlijn et cetera et cetera werd de specifieke Nederlandse situatie te weinig in een vroeg stadium, voordat de richtlijn in ontwerp klaar, ingebracht. De Luchtkwaliteitsrichtlijn is daarvan een perfect voorbeeld: er is veel te weinig ingebracht dat onze kustligging een bepaalde samenstelling van de lucht veroorzaakt, die niet noodzakelijkerwijs veroorzaakt wordt door ernstige luchtvervuiling, maar wel binnen de in Europa gestelde normen extra problemen oplevert. De Kamer kent alle problemen die dit heeft veroorzaakt, ook in de bouwwereld. Die les hebben wij echt geleerd; mede dankzij de inspanningen van beide Kamers bekijken wij nu veel eerder in het traject actief wat een en ander voor Nederland betekent. De BNC-fiches leveren daaraan een bijdrage. Ik voeg daar direct aan toe dat ik niet tevreden ben over het feit dat ik nog steeds niet alle fiches binnen de zeswekentermijn aan beide Kamers kan aanbieden. Dat is voor mij ook niet aanvaardbaar. Ik kan er allerlei verklaringen voor geven en soms zijn deze plausibel en accepteer ik ze, ook van mijn medewerkers en met name – het ministerie van BZ heeft niet direct zoveel te maken met de fiches – van de vakdepartementen. Toch wil ik

ervoor zorgen dat wij strikt de hand houden aan die zeswekentermijn, zodat de Kamers ook de tijd krijgen om de termijnen te hanteren die zij willen hanteren.

Mevrouw Strik is kritisch over de onderhandelingen over het klimaat- en energiepakket. Oké, je moet altijd ambitieus zijn op dat terrein. Als je echter Nederland vergelijkt met andere Europese landen, dan lopen wij echt voorop. De Denen doen dat omdat ze graag in Kopenhagen succes willen boeken. Nederland doet het omdat het Europa nodig heeft om de nationale duurzaamheidsambities waar te maken, want wij kunnen het niet zonder Europa. Mevrouw Strik moet niet doen alsof wij achteraan lopen. Nederland loopt voorop in Europa.

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): Ik gaf als voorbeeld de Europese richtlijn energieprestaties gebouwen. Wij verzetten ons daar behoorlijk tegen. Ik bracht dat in verband met de vraag of de regering af en toe meesurft op de golven van eurosceptis. Gooit zij het bij richtlijnen waar zij bezwaren tegen heeft over de boeg van: dat zou Europa helemaal niet moeten regelen, dat moeten wij zelf blijven doen? Gelukkig kan ik luisteren en lezen tegelijk. Ik las zojuist een stukje van een debat in de Tweede Kamer waarin het ging over het wetgevingsprogramma van de Commissie. Het grappige is dat ik lees dat de staatssecretaris de Europese zwangerschapsrichtlijn als voorbeeld heeft gegeven en heeft gezegd dat de subsidiariteitscommissie van de Kamers het niet te snel over de boeg moet gooien dat Europa zich er niet mee moet bemoeien. Zij zou dan moeten aangeven, zo stelt hij, het er inhoudelijk niet mee eens te zijn. De staatssecretaris gaf toe dat de regering zich daar ook aan bezondigt en dat hij dat niet juist vindt, omdat dit een verkeerd signaal is. Ik was blij om te dit te lezen, want dit is precies waar ik in eerste termijn op doelde. De regering zou dat niet moeten doen. Zij moet er elke keer voor waken om in die valkuil te lopen. Je kunt elk inhoudelijk debat aangaan, maar gebruik, omdat je weet dat er eurosceptis is, Europa niet om je zin te krijgen.

Staatssecretaris **Timmermans**: Ik denk niet dat dit zozeer met eurosceptis te maken heeft, maar u hebt wel een punt met de opmerking dat de subsidiariteitstoets wordt gebruikt als argument om een inhoudelijk negatief oordeel te geven.

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): Maar ook door de regering.

Staatssecretaris **Timmermans**: Ook door de regering. Ik heb daar ook met collega's wel eens een discussie over. Zij zeggen dan: dit past niet binnen de bevoegdheden van de Europese Unie. Het kan zijn dat je vindt dat Europa zich er niet mee moet bemoeien, omdat je het liever zelf wilt doen. Dat kan, want daar is de subsidiariteitstoets voor. Maar ik merk bij de Kamers en bij collega's ook wel eens dat men zegt: ik begin met te zeggen dat Europa het niet mag doen en als ik dat verlies, ga ik na hoe ik het in de volgende fase inhoudelijk kan bestrijden. De Europese zwangerschapsrichtlijn is interessant. Aanvankelijk werd gezegd, en niet alleen in de Kamer, dat deze in strijd is met de subsidiariteit en dat Europa er zich niet mee mag bemoeien. Het is heel simpel, want er is al een richtlijn over zwangerschap. Het enige wat in de richtlijn gewijzigd wordt, is de termijn. Je kunt stellen dat dit in strijd is met de proportionaliteit en

Timmermans

dat het gehanteerde instrument niet proportioneel is in relatie tot het doel dat je wilt bereiken. Dat is mogelijk, maar je kunt niet beweren dat er strijdigheid is met de subsidiariteit, want er is al een richtlijn, dus Europa heeft al bevoegdheden op dat terrein. Ik zeg tegen mijn collega's, maar ook tegen de Kamers dat de subsidiariteitstoets een zeer waardevol instrument is. Het wordt echter vervormd en verdraaid en het zal falen als het verkeerd wordt gebruikt, namelijk als inhoudelijke toets van het voorstel. Dat is in een andere fase. De subsidiariteitstoets gaat over de vraag of de Commissie het recht heeft om het voorstel in te dienen, omdat het op haar terrein ligt. Wij weten allemaal dat de Commissie de neiging heeft om haar bevoegdheden zeer expansief uit te leggen. Waakzaamheid op dit terrein is dan ook zeer aangelegen, maar wel op de juiste gronden.

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): Ik onderschrijf uw standpunt. Ik zou graag willen dat het inhoudelijke debat met de regering later in de vakcommissies plaatsvindt. Dan is er echt ruimte voor wisseling van argumenten.

Ik kom nog even terug op wat u hebt gezegd over de implementatie. Begrijp ik goed dat u eigenlijk zegt dat de regering, achteraf terugkijkend met de wijsheid van nu, eigenlijk niet had moeten instemmen met de vaststelling van de Europese luchtkwaliteitsrichtlijn, de Habitatrichtlijn en de Vogelrichtlijn? Begrijp ik dat goed?

Staatssecretaris **Timmermans**: Dat zeg ik niet. De subsidiariteit is bij die richtlijnen onomstreden. Wij zijn het daar allemaal over eens, want zij zijn rechtstreeks te herleiden tot het Verdrag.

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): Maar puur inhoudelijk met het onderhandelingsresultaat?

Staatssecretaris **Timmermans**: Als je niet met je experts en je ambtenaren in het allervroegste stadium op het moment dat de Commissie begint na te denken over de vraag wat er eigenlijk in moet komen te staan, aandacht vraagt bijvoorbeeld voor zeer specifieke nationale omstandigheden en je dus te laat bent in dat traject, dan loop je er altijd achteraan. Als je bij codecisie, bij meerderheidsbesluitvorming, als enige lidstaat een probleem hebt, dan word je gewoon overstemd. Het kan vaak om een technisch probleem gaan of een probleem dat te maken heeft met het niet meenemen van de specifieke nationale situatie. Als je in dialoog met de Commissie in de beroemde werkgroepen van de Commissie al duidelijk had gemaakt wat het specifieke Nederlandse probleem was, had je het kunnen oplossen. Dat is het ene deel van het verhaal. Het andere betreft datgene wat ik straks zei. Wij hebben politici die, wanneer zij linksom iets niet kunnen realiseren, dat rechtsom proberen, maar er zijn ook ambtenaren die zo te werk gaan. Vakkundige ambtenaren gaan bijvoorbeeld naar Brussel als zij het nationaal met iets niet gered hebben. Zij denken dan: via Brussel kan ik het als VROM-ambtenaar van de EZ-ambtenaar winnen. Niets menselijks is ambtenaren vreemd. Daarom wil ik heel snel politiek een assessment kunnen maken, politiek kunnen inschatten wat er aan de hand is. Daarom zijn wij heel vroeg met dit soort voorstellen. Ik stel ze zelf in de ministerraad aan de orde. Ik zeg waarom het gaat en dat de onderwerpen nog lang niet de finale fase van besluitvorming hebben bereikt, maar wel wat de

Commissie gaat doen. Ik wijs er dan op wat het belang voor Nederland is, wat het voorstel gaat kosten en waarom wij het wel of niet moeten steunen. Op die manier kun je in een veel vroeger stadium een politiek oordeel vormen. Dit is overigens een idee van de commissie-Van Voorst tot Voorst.

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): U geeft nu aan hoe een ambtenaar of een fractie kan proberen om via Brussel zijn of haar gelijk te krijgen. Ik kan u vertellen dat er ook regeringen zijn die heel bewust deze route bewandelen als zij voor hun voorstel niet de steun van de meerderheid van de Kamer krijgen.

Staatssecretaris **Timmermans**: Maar natuurlijk! Dat zeg ik ook.

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): Dan zijn wij het eens. Dan is dit een te veroordelen methode, maar een methode die wel wordt gebruikt. Stel echter dat eenmaal de richtlijn is vastgesteld. Bent u er dan wel voor dat wij die loyaal implementeren en uitvoeren?

Staatssecretaris **Timmermans**: Let wel: iedereen is gehouden om de wet uit te voeren. Iedere burger moet zich aan de wet houden. Regeringen moeten dat ook. Een richtlijn is voor een lidstaat bindend wat het te bereiken doel betreft. Het kiezen van het implementatie-instrument is aan de lidstaat, maar het te bereiken doel staat in de richtlijn. De Commissie zal ons voor het Hof slepen als wij ons niet aan de richtlijn houden, en terecht. Wij willen ook andere lidstaten houden aan de plicht om Europese regelgeving te implementeren.

Voorzitter. Mevrouw Strik stelde een vraag over de vergroening van de Lissabonstrategie. De vergroening daarvan is voor ons een hoofdpunt bij de bespreking van de vernieuwing van de Lissabonstrategie. Wij hebben de SER gevraagd om op dit punt advies uit te brengen. Toevallig heb ik hierover vanochtend in de SER van gedachten kunnen wisselen. Wij zullen ook de overwegingen die in beide Kamers leven bij onze beschouwingen betrekkingen, evenals de opmerkingen van mevrouw Strik op dit punt. Ik zei zojuist al dat Europa alleen maar economisch succesvol kan zijn als het duurzaam economisch is. Het zal dat niet zijn als het voortgaat op de oude, traditionele, economische weg. Als het dat doet, zullen wij steeds verder achteruit kachelen. Dus de vergroening van de Lissabonstrategie is essentieel.

Dat geldt ook voor het gebruik van het stabiliteitspact. Het criterium van het stabiliteitspact en de Lissabonstrategie sluiten op elkaar aan. Wij moeten wel in aanmerking nemen dat je het pact pas kunt gebruiken als er overeenstemming is over de handhaving van de criteria van "Maastricht". Als je namelijk geen financieel-economische stabiliteit hebt en ook niet een buffer om de transformatie te maken, spoelt je geld gemakkelijk weg zonder dat er vergroening is. Dus: ja, je kunt het SGP inzetten, maar dan wel op basis van de juiste toepassing van de criteria van "Maastricht". Anders heb je daarvoor nooit de ruimte, zeker niet vanwege de demografische ontwikkeling, waarmee alle lidstaten te maken hebben.

Mevrouw Strik heeft ook vragen gesteld over de additionaliteit voor het klimaatbeleid. De Nederlandse regering heeft met name met de regering van Denemarken en in iets mindere mate met die van Zweden, ook

Timmermans

afgelopen maandag nog, aandacht gevraagd voor dit beleid. Wij willen weten wat de conclusies van de Europese Raad zijn. Niet iedereen is het met elkaar eens. Ik weet dus niet hoe de afloop zal zijn. Naar de mening van de Nederlandse regering kun je echter niet tegen de ontwikkelingslanden zeggen: jullie moeten meer aan adaptatie doen, meer doen aan het terugdringen van de CO₂-uitstoot en dat moeten jullie allemaal maar met de middelen doen die voor andere doeleinden beschikbaar zijn gesteld. Dat zeggen zou niet fair zijn. Wij zullen dus blijven toezien dat goed wordt gehandeld, maar ik geef wel aan dat in de Europese Unie de meningen op dit punt verdeeld zijn. Het is nog wel iets te vroeg is om hierover definitieve afspraken te maken, maar als wij die later niet kunnen maken, gaat wat mij betreft het systeem van constructieve ambiguïteit werken. Dan proberen wij tot een dusdanige formulering te komen dat wij nog verder kunnen onderhandelen, zodat alles niet wordt dichtgeschroeid. Op die manier hebben wij de mogelijkheid om de richting die met "Kopenhagen" is aangegeven, te volgen en om tot de juiste uitkomst te geraken.

De heer Ten Hoeve vroeg waarom de Nederlandse regering tegen de economische plannen van Sarkozy is. Ik heb in eerste termijn al gezegd dat wij in deze crisis nationaal gereedschap in onze gereedschapskist hebben. Dat zijn nationale maatregelen en nationaal beleid. De taak van de Europese Unie is om ervoor te zorgen dat zich niet herhaalt wat toen gebeurde met de Ierse banken, dat het inzetten van het nationale gereedschap in een land een negatief effect heeft op een ander land. Dan krijg je spiraalwerking en daar heeft iedereen schade van.

De inzet is om op Europees niveau met regeringsleiders en met andere verantwoordelijken te spreken over de coördinatie van nationale maatregelen, zodat deze elkaar versterken. Er is afgesproken dat we allemaal 1,5% gaan stimuleren, om ervoor te zorgen dat we elkaar versterken. Het mag niet gebeuren dat de een zich gedraagt als een free rider, zijn kruit droog houdt, de buurman laat stimuleren, er zelf van profiteert en de belastingbetalers bij de buurman de schuld laat betalen. Als je alles bij elkaar optelt, zijn wij volgens de Commissie al 3,3% aan het stimuleren, dus wij zijn allang over die 1,5% heen.

De Franse regering heeft traditioneel heel veel plannen voor gouvernance économique, zoals zij dat noemen. Dat is wat anders. Dat is toewerken naar de tegenhanger waarvoor wordt gepleit door Szász en anderen; als je een ECB hebt, moet je ook een economische regering hebben. Ik heb die logica nooit goed begrepen. In die logica zegt de Franse regering dat zij een gouvernance économique moet invullen en president Sarkozy zegt dan dat hij dat wel even zal doen namens de eurogroep. De Nederlandse regering ziet dat iets anders en denkt dat de mix tussen Europese coördinatie en nationale beleidsmaatregelen juist is, als je maar zorgt dat je niet tegen elkaar in gaat werken.

Ik heb overigens niet gezegd dat het Groei- en Stabiliteitspact de oplossing van alle problemen is. Ik weet ook niet hoe men dat uit mijn woorden kan destilleren. Ik heb wel gezegd dat het volstrekt onverantwoord is om de rekening door te schuiven naar volgende generaties, gelet op de uitdaging waar wij voor staan, gelet op de demografische ontwikkeling en andere gigantische investeringen die wij nog zullen moeten

doen in Europa. Dat kan Europa zich niet permitteren. In die zin zijn de Maastrichtcriteria niet alleen van belang voor de gezonde staatshuishouding op korte termijn, maar ook voor wat wij straks aan onze kinderen en kleinkinderen verder willen geven. Ik vind het Groei- en Stabiliteitspact een hoeksteen voor onze Europese economische ordening, waarmee ook de euro wordt geschraagd. Het is waar als mensen zeggen dat de euro in de problemen is, maar dat geldt voor alle grote valuta, en de landen met de kleine valuta hebben echt grote problemen en kunnen in dit geweld echt niet overeind blijven.

De heer Ten Hoeve vroeg ook of wij bij de financiële perspectieven van zeven naar vijf jaar kunnen gaan. In het Verdrag van Lissabon staat alleen een minimum van vijf jaar, dus je kunt van zeven naar vijf jaar gaan. We moeten het er maar over hebben of dat een verstandige benadering is als het zo ver is. Dat kan, maar het hoeft niet. Als het Verdrag van Lissabon van kracht wordt, wordt die ruimte wel groter.

De heer **Ten Hoeve** (OSF): De vraag was of u het verstandig vindt om naar vijf jaar te gaan. Dat betekent dat de Commissie veel politiek zou moeten optreden, doordat zij haar eigen financiële planning moet maken, met politieke inhoud.

Staatssecretaris **Timmermans**: Ik vind een termijn die afwijkt van de zittingstermijn van Parlement en Commissie met het oog op de Raad wel verstandig, want de financiële perspectieven zijn afspraken die de Raad moet maken. Dat zijn de grote kaders die de regeringen samenstellen, waarbinnen de budgettaire ruimte voor de andere instellingen van de Europese Unie ontstaat. Ik zou het verkeer vinden als de discussie over de financiële perspectieven wordt gekoppeld aan de zittingstermijn van het Europees Parlement of de Commissie. Dan lopen verantwoordelijkheden te veel door elkaar, denk ik.

De heer **Van der Linden** (CDA): Dat kan de Raad toch alleen maar maken als hij de instemming van het Europees Parlement heeft?

Staatssecretaris **Timmermans**: Er is uiteraard sprake van discussie met het Europees Parlement, dat instemmingsrecht heeft. Dat is allemaal waar, maar als dit wordt gekoppeld aan de Europese verkiezingen, zou mijn probleem zijn dat ook de financiële perspectieven onderdeel worden van de discussie over de verdeling van de posten of andere zaken die rond de komst van een nieuwe Commissie en een nieuw Parlement spelen. Dat zou ik onwenselijk vinden.

De heer **Van der Linden** (CDA): Oké, maar direct na die verkiezingen, met een nieuw Europees Parlement, lijkt het mij verstandig dat dan ook de start wordt gemaakt voor nieuwe vijfjaarlijkse perspectieven.

Staatssecretaris **Timmermans**: Ik houd mijn aarzelingen over die vijfjaarlijkse perspectieven. Voor mij is het geen halszaak, maar ik vind het nog steeds verstandiger om met zeven jaar te werken. Dit laat onverlet – dit hebben wij samen met de Britse regering ingebracht voor de Europese Raad – dat herziening van de perspectieven, van de prioriteiten van de Europese Unie, dringend

Timmermans

noodzakelijk is. Er wordt nog veel te veel Europees belastinggeld aan overleefd beleid uitgegeven.

De heer Ten Hoeve heeft nog een vraag gesteld over de natiestaat: waarom ben ik daar toch zo aan verknocht? Dat is een rare vraag aan iemand die zijn hele werkende leven in dienst van de Nederlandse overheid heeft gewerkt: eerst als militair, later als diplomaat en vervolgens als politicus. Dat heb ik niet gedaan omdat ik geen ander werk kon vinden maar omdat het mijn passie is om op te komen voor mijn eigen land. Dat maakt mij ook tot een overtuigd Europeaan: Europa is in het belang van Nederland. De heer Ten Hoeve kan mij niet vragen om de natiestaat te relativieren. Die is het brandpunt van de politieke belangstelling van onze burgers. Dat laat onverlet dat ik evenzeer overtuigd Limburger ben, net als mijn collega hier aan tafel en de heer Van der Linden. Die regio is mijn thuis. Sterker nog, als men mij in Limburg vraagt waar ik vandaan kom, zeg ik: uit Maastricht. Als men mij in Den Haag vraagt waar ik vandaan kom, zeg ik: uit Limburg. Als men mij in Brussel vraagt waar ik vandaan kom, zeg ik: uit Nederland. Vraagt men mij dat in Washington, dan zeg ik: uit Europa. Dat zijn de identiteiten waarin ik leef. Ik zie daar geen enkele tegenstelling tussen. De heer Ten Hoeve zal het mij willen vergeven dat ik hier ben ingehuurd om het Nederlandse belang te verdedigen. Dat doe ik al mijn hele leven en daar ga ik graag nog een tijdje mee door.

De heer **Ten Hoeve** (OSF): Ik heb natuurlijk geen enkel bezwaar tegen een dergelijke instelling, als de staatssecretaris maar beseft dat er ook staten zijn waarin naties zich voelen opgesloten.

Staatssecretaris **Timmermans**: Dat ben ik met de heer Ten Hoeve eens. De Europese integratie is daarbij echter heel behulpzaam. De ontspanning ten aanzien van minderheden is een gevolg van de Europese integratie. De ontspanning in Frankrijk ten aanzien van minderheden valt niet los te zien van het wat vervagen van de staatsgrenzen, het vervagen van de angst voor de buitenwereld. Frankrijk is gecreëerd door iedereen met het mes op de keel – en vaak door mensen een kopje kleiner – tot Fransen te maken. Dat doet men niet meer. De Gaulle was nog fanatiek tegen het gebruik van Bretons, Duits en cetera. Dat is allemaal voorbij. Dat is ook dankzij de Europese integratie. De devolution in Schotland was niet mogelijk geweest zonder Europese integratie. De ontwikkelingen in Spanje en Italië ten aanzien van meer regionalisme waren niet mogelijk geweest zonder Europese integratie. België kan op een vreedzame manier een nieuwe toekomst uitstippelen met de gemeenschappen dankzij de Europese integratie. Op dat punt hoef ik niet te worden overtuigd.

De heer Koffeman heeft gevraagd hoe het gaat met de euro in zwakke landen: prijs de dag niet voor het avond is. Ik heb gezegd dat in deze moeilijke tijd waarin het wereldwijd moeilijk gaat met het geld, ook de euro klappen krijgt en wordt getest. Ik houd dus geen hallelujaverhaal maar ik blijf bij de stelling dat wij gelukkig de schaal hebben van een economie met die euro. Zo zijn wij beter in staat om klappen op te vangen dan toen wij allemaal nog met onze eigen munt zaten. Er zijn talloze voorbeelden uit het verleden van het speculeren in Europa van de ene munt tegen de andere. Stel dat de Fortiskwestie had gespeeld terwijl wij de gulden nog hadden. Dan was de rest van de wereld

tegen de gulden gaan speculeren. Ik had wel willen zien wat er dan was gebeurd. Ik moet mij hierin niet verliezen, ander krijg ik het verwijt: dit is iffy history, het is niet gebeurd dus je kunt niet bewijzen dat het gebeurd zou zijn. Ik ben in ieder geval nog weinig economen tegengekomen die zeggen dat wij zonder euro beter door deze crisis heen zouden zijn gekomen. Die stelling zal de Kamer mij wel willen vergeven.

Voorzitter, ik hoor wat gemompel uit de banken.

De **voorzitter**: Daarvan hoeft u zich niets aan te trekken.

Staatssecretaris **Timmermans**: De heer Koffeman vraagt mij ook waarom wij geen actieve bevordering van de vermindering van vleesconsumptie plegen. Zijn analyse is op een aantal punten correct. Vleesconsumptie leidt tot een veel groter gebruik van de milieuruimte dan geen vleesconsumptie. Op een gegeven moment zal wereldwijd het gebruik van de milieuruimte steeds meer geprijsd worden. Ik doe daarvoor nu geen beleidsvoorstellen namens de regering. Gebruik van de milieuruimte en dus ook de vleesconsumptie zal echter steeds meer geprijsd worden.

Ik bewonder het idealisme van de heer Koffeman. De radicale wijze waarop hij voorstelt om met bekende leefpatronen te breken zal echter geen gevolg krijgen. Ik heb al gesproken over vergroening van het belastingstelsel en over meer aandacht voor de belasting van het milieu door onze gedragspatronen. In Nederland is dan ook al te merken dat de vleesconsumptie afneemt. Mensen raken er meer van bewust. In de agrarische sector ontstaat een veel groter bewustzijn van het effect op dierenwelzijn. Er ontstaat ook een veel groter bewustzijn van gezond leven dan in het verleden. Ik noem daarnaast de spectaculaire ontwikkelingen in Life Science in Nederland. Ik zie daarbij allemaal gunstige ontwikkelingen. Ik geef graag toe dat het in het perspectief van de heer Koffeman allemaal hopeloos te laat en veel te weinig is. De ontwikkeling is er naar mijn smaak echter een in de goede richting.

De heer **Koffeman** (PvdD): Kan de staatssecretaris een vergelijking maken met de radicale wijze waarop wij afrekenen met de gloeilamp? Ik heb gevraagd waarom er bij gloeilampen niet wordt uitgegaan van de vrijheid van consumenten om voor gloeilampen of spaarlampen te kiezen. De minister in Nederland en een aantal Europese instanties zeggen echter wel dat vleesvermindering een zaak van de mensen zelf is. Dat willen zij niet opleggen. Ik vraag ook niet om iets op te leggen. Ik vraag wanneer wij stoppen met subsidiëring. Wanneer gaan wij de zaak beprijzen? Pas de derde stap is, in analogie met de gloeilamp, wanneer de zaak wordt afgeschaft. De staatssecretaris moet mij toch kunnen vertellen waarom de eerste twee punten geen deel uitmaken van het kabinetsbeleid?

Staatssecretaris **Timmermans**: De vergelijking met de gloeilamp gaat in mijn ogen mank. De keuze tussen een duurzame gloeilamp of een gewone gloeilamp heeft geen enkel effect op leven of gedrag van mensen. Het heeft geen effect op de hoeveelheid licht en op hoe je leeft. Een verandering van gedragspatronen die ertoe moet leiden dat mensen geen vlees meer eten? Dan gaat het wel over iets. Dat zal zeker een zeer langjarig proces zijn. Ik maak mij sterk dat het ook mogelijk moet zijn op

Timmermans

een duurzame wijze vlees te produceren. Voor de heer Koffeman is dat een gruwel. De mensen blijven dan immers vlees eten. Het kan echter duurzaam gebeuren. Ik zie in Wageningen en elders een ontwikkeling in die richting. Dat is iets dat het kabinet veel eerder zal stimuleren dan mensen met harde of zachte dwang van het eten van vlees afbrengen.

De heer **Koffeman** (PvdD): Het gaat niet om dwang maar om stimuleren. Het gaat om afschaffen van subsidies en vervolgens beprijzen van de gebruiksruimte. De belasting van het milieu moet betaald worden door de vervuiler. Dit algemene uitgangspunt moet ook voor vlees gelden. De staatssecretaris zegt dat gloeilampen en spaarlampen identiek zijn. Laten wij daarover niet in debat gaan. Er zijn mensen die het jammer vinden dat zij de Hummer aan de kant moeten zetten en een kleinere auto moeten rijden. De Hummer wordt immers uit de markt geprijsd. Dat is een beleidskeuze, die met nadruk niet wordt gemaakt wat betreft vlees.

Staatssecretaris **Timmermans**: Dat is een perfect voorbeeld van consumenten die zelf met de voeten stemmen. Die grote auto's worden niet meer verkocht, omdat consumenten graag zuinigere auto's willen en zij tot het besef zijn gekomen dat grote auto's te milieu-belastend zijn. En de beleidslijn die wij volgen inzake vleesconsumptie lijkt mij verstandig. Mensen verbieden om vlees te eten, of vlees eten prohibitief duur maken, is niet de beleidslijn van de Nederlandse regering.

De heer **Koffeman** (PvdD): Ik vraag helemaal niet om een verbod, maar ik vraag om te stoppen met subsidiëren. U maakt niet duidelijk waarom er niet wordt gestopt met de subsidies en waarom er niet wordt geprijsd. Wij subsidiëren Hummers nog steeds niet in de hoop dat consumenten dan geen Hummers meer kopen.

Staatssecretaris **Timmermans**: In dat geval moeten wij op een ander moment een wat preciezer debat voeren over wat u bedoelt met subsidiëren. Ik constateer dat vanuit de Europese Unie bijna geen subsidiëring meer plaatsvindt met betrekking tot de werking van de wereldvoedselmarkt. Maar we moeten wat preciezer worden, want dat verhaal over subsidiëring is volgens mij echt wat achterhaald; daar zit echt het probleem niet meer.

De beraadslaging wordt gesloten.

De **voorzitter**: Ik dank de minister en de staatssecretaris voor hun reactie in tweede termijn.

Het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Buitenlandse Zaken (V) voor het jaar 2009 (31700-V) wordt zonder stemming aangenomen.

Het wetsvoorstel Wijziging van de begrotingsstaten van het Ministerie van Buitenlandse Zaken (V) voor het jaar 2008 (wijziging samenhangende met de Najaarsnota) (31792-V) wordt zonder stemming aangenomen.

Sluiting 23.41 uur

Lijst van besluiten en ingekomen stukken

Lijst van besluiten

De Voorzitter heeft na overleg met het College van Senioren besloten om:

- a. de plenaire behandeling van de volgende wetsvoorstellen te doen plaatsvinden op:
17 maart 2009 (hamerstuk):
Tijdelijke regels voor experimenten met een gebiedsgerichte bestemmingsheffing ten behoeve van aanvullende activiteiten van samenwerkende ondernemers mede in het publiek belang (Experimentenwet BI-zones) (31430);
Vaststelling van de begrotingsstaten van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (VII) voor het jaar 2009 (31700-VII);
24 maart 2009:
Wijziging van de Spoorwet wegverbreding en de Tracéwet in verband met de vereenvoudiging van de onderzoekslast (Wet versnelling besluitvorming wegprojecten) (31721);
31 maart 2009 (i.p.v. 17 maart 2009):
Wijziging van de Wet maatschappelijke ondersteuning en de Wet werk en bijstand in verband met het verstrekken van een uitkering aan mantelzorgers (31317);
- b. het voorbereidend onderzoek van de volgende wetsvoorstellen te doen plaatsvinden door de vaste commissies voor:
Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu/Wonen, Wijken en Integratie
op 17 maart 2009:
Regels met betrekking tot voorzieningen op gemeentelijk niveau voor de behandeling en registratie van klachten over discriminatie (Wet gemeentelijke anti-discriminatievoorzieningen) (31439);
Volksgezondheid, Welzijn en Sport/Jeugd en Gezin
op 21 april 2009:
Wijziging van de Wet gebruik burgerservicenummer in de zorg in verband met de elektronische informatie-uitwisseling in de zorg (31466).

Lijst van ingekomen stukken, met de door de Voorzitter ter zake gedane voorstellen:

1. de volgende door de Tweede Kamer der Staten-Generaal aangenomen wetsvoorstellen:
Voorstel van wet van de leden Vermeij, Koopmans en Neppéus tot aanvulling van de Algemene wet bestuursrecht met een regeling voor herstel van gebreken in een besluit hangende beroep bij de bestuursrechter (Wet bestuurlijke lus Awb) (31352);
Voorstel van wet van de leden Ten Hoopen, Aptroot en Vos houdende wijziging van de Mededingingswet ter versoepeling van de uitzondering op het verbod van mededingingsafspraken (versterking positie leveranciers uit het mkb) (31531);
Goedkeuring van het op 18 oktober 2007 te Velsen totstandgekomen Verdrag tussen het Koninkrijk Spanje, de Franse Republiek, de Italiaanse Republiek, het Koninkrijk der Nederlanden en de Portugese Republiek tot oprichting van het Europees Gendarmeriekorps EUROGENDFOR (Trb. 2007, 227) (31538);